

DESCOPERIRI MONETARE ÎN AȘEZĂRILE RURALE DIN DOBROGEA ROMANĂ (14. D CR. - 270 D. CR)

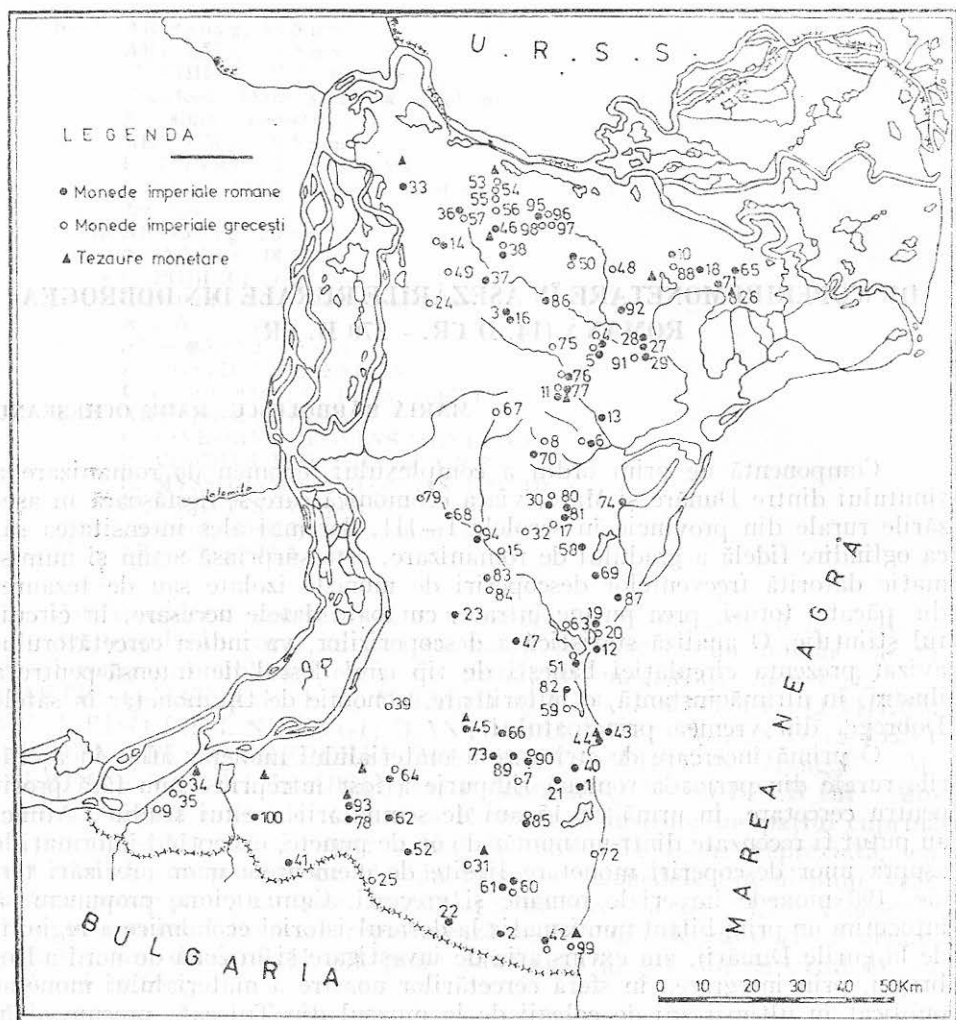
MARIA BĂRBULESCU, RADU OCHEȘEANU

Componentă de prim ordin a complexului fenomen de romanizare a ținutului dintre Dunăre și Mare, viața economică care se desfășoară în așezările rurale din provincie în secolele I—III, dar mai ales intensitatea sa, ca oglindire fidelă a gradului de romanizare, este surprinsă acum și numismatic datorită frecvențelor descoperiri de monede izolate sau de tezaure, din păcate, totuși, prea puține intrate, cu toate datele necesare, în circuitul științific. O analiză statistică a descoperirilor, va indica cercetătorului avizat prezența circulației bănești de tip *civil* destul de intensă pentru a ilustra, în ultimă instanță, o înfloritoare economie de tip monetar în satele Dobrogei din vremea principatului.

O primă încercare de strângere a materialului monetar aflat în așezările rurale din perioada romană timpurie a fost întreprinsă, nu fără profit pentru cercetare, în urmă cu 15 ani de semnatarii acestui studiu¹. Atunci au putut fi recensate dintr-un număr de 66 de puncte, exceptând informațiile asupra unor descoperiri monetare lipsite de elementele unor precizări ferme, 190 monede imperiale romane și grecești. Cum aici ne propunem să întocmim un prim bilanț numismatic la dosarul istoriei economice a regiunii de la gurile Dunării, am extins aria de investigare și în zona de nord a Dobrogei, prin integrarea în sfera cercetărilor noastre a materialului monetar publicat în ultimii ani de colegii de la muzeul din Tulcea*, precum și în unele din așezările de pe malul Dunării care după știința noastră nu sînt castre ori canabae sau așezări civile din preajma fortificațiilor; în primele autoritatea imperială, prin plata salariilor și donativelor, aprovizionează permanent piața locală cu monedă și, astfel, ne găsim în fața unui alt tip de circulație monetară, de tip *militar*, și care în consecință trebuie judecat ca atare; am reușit, astfel, să recensăm un număr de 293 monede de argint și bronz, romane sau grecești, descoperite în 100 de puncte. Acestea se adaugă un număr de 14 depozite monetare descoperite în zona rurală a Dobrogei. Dar, din păcate, bună parte din tezaure sînt încă inedite ori publicarea lor este însoțită de un comentariu istorico-numismatic insuficient de dezvoltat pentru scopurile urmărite de noi.

¹ M. Munteanu, R. Ocheșeanu, *Pontica*, VIII, 1975, p. 175—213. Situația generală din regiune se regăsește la Al. Suceveanu, *Viața economică în Dobrogea romană, secolele I—III*, București, 1977, *passim*.

* Nu au fost cuprinse piesele inedite de la Muzeul Delta Dunării din Tulcea, rezultate în urma cercetărilor arheologice recente, care urmează a fi publicate de specialiștii acestui muzeu.

Pentru a completa cunoștințele noastre astfel încât să avem o imagine cât mai apropiată de realitatea istorică, ne propunem, ca într-un viitor pe care îl vedem foarte apropiat, să purcedem, pornind de la monedele păstrate în cabinetul numismatic al MINA Constanța și de la materialul numismatic edit, la întocmirea unui studiu asupra circulației monetare din așezările militare și civile de pe *limes*-ul de la Dunărea de Jos în vremea principatului. Astfel vom putea compara, în cunoștință de cauză, cu ajutorul instrumentelor de analiză statistică, gradul de intensitate al circulației monetare în această zonă și sate, interpretând corect variațiile de intensitate surprinse, care după caz, vor fi atribuite unor cauze general dobrogene sau specifice fiecărei categorii de așezări. O astfel de anchetă numismatică prin care se dorește să se surprindă modul în care se derulează viața economică în ținutul dintre Dunăre și Mare în epoca romană timpurie va rămâne însă incompletă până când nu se va publica într-o cantitate statistic satisfăcătoare materialul

numismatic provenit din descoperiri efectuate în așezările din Dobrogea; nu ar fi să amintim aici decât importanța descoperirilor de pe aria Tomis-ului intra și extra muros, în special monedele aflate în săpăturile sistematice de la Edificiul cu Mozaic ori de la Parcul Catedralei Ortodoxe.

CATALOGUL DESCOPERIRILOR IZOLATE

4. BABADAG

O monedă romană de bronz a fost achiziționată pentru muzeul din Constanța în anul 1978².

2. ANTONINVS PIVS

Sestertius. ↑. 23,60 g; 30,5 mm. Inv. 21.440.

BMC, IV, p. 226, nr. 1673, Roma, anii 145—146.

Două monede imperiale grecești, aflate în raza așezării au fost donate muzeului Delei Dunării³.

Moesia Inferior

HISTRIA

3. COMMODVS

AE. ←. 17,27 g; 29 mm. Inv. 36782 MDD

L. Ruzicka, NZ, 50, 1917, nr. 485.

Macedonia

DIVM

4. SALONINA

AE. ↑. 6,46 g; 22 mm. Inv. 10.998 MDD

Muşmov, 6209 tip general; Gaebler —

4 a. BABADAG ÎMPREJURIMI

Printre alte monede antice strânse în zona Babadag și care s-au păstrat la cabinetul numismatic al BAR, inv. 1497/1958, se aflau un nummus alexandrin cu efigia lui Gordianus III și o monedă, de bronz cu efigia lui Pertinax (1)⁴.

5. BAIA

Într-un mormînt de la începutul secolului IV a fost descoperită o monedă tomitană⁵.

Moesia Inferior

TOMIS

1. IVLIA DOMNA

AE. ↑. 4,70 g; 20 mm. Inv. 40065 MDD.

Regling, p. 731, nr. 2815.

61. BĂRĂGANU

La circa trei km. vest de Bărăganu, într-un mormînt de incineratie de tipul cu rug-busta s-a aflat o monedă tomitană⁶.

Moesia Inferior

TOMIS

1. FĂRĂ CAP DE ÎMPĂRAT — Epoca preantoniană

AE. →. 4,62 g; 20 mm. Inv. 14087.

Regling, p. 659, nr. 2509.

² A. Vertan, G. Casturea, *Pontica*, 13, 1980, p. 349, nr. 118.

³ E. Oberländer Târnoveanu, *Peuce*, VIII, 1980, p. 594, nr. 1, 2.

⁴ Miltiade Cylar, *BSNR*, LXXVII—LXXIX, 1983—1985, 131—133, p. 424, n.3

⁵ E. Oberländer Târnoveanu, *op. cit.*, p. 501, nr. 3.

⁶ M. Irimia, *Pontica*, XX, 1987, p. 126.

62. BEIDAUD

O monedă imperială greacă aflată în această localitate a fost donată muzeului Deltei Dunării⁷.

Moesia Inferior

HISTRIA

1. SEPTIMIUS SEVERVS

AE. ←. 15,24 g; 29 mm.

Pick, p. 173, nr. 495.

63. BUGEAC—VALEA LUI MARINCIU

În așezarea rurală cercetată de C. Scorpan au fost descoperite două monede de argint romane republicane și trei monede de bronz de epocă imperială emise de împărații Augustus sau Tiberius, Claudius I și Hadrianus⁸.

7. CAMENA

În cursul săpăturilor arheologice efectuate de Al. Avram la *villa rustica* de lângă Camena s-au descoperit două monede și anume:

1. Monedă nedeterminată — secolele II—III.

Moesia Inferior

HISTRIA

2. GORDIANVS III și TRANQVILLINA

9. CERNA

În colecția școlii generale din localitate se păstrează patru monede de epocă romană timpurie⁹.

1. FAVSTINA I

Sestertius. ↑. 24,66 g; 33 mm.

RIC, III, p. 165, nr. 1147, Roma, post 141.

Moesia Inferior

CALLATIS

2. GORDIANVS III

AE. →. 13,44 g; 27 mm.

Pick, —

HISTRIA

3. SEPTIMIUS SEVERVS

AE. →. 16 g; 28 mm.

Pick, p. 172, nr. 492.

NIKOPOLIS AD ISTRVM

4. SEPTIMIUS SEVERVS

AE. ↑. 3,34 g. 16 mm.

Pick, p. 383, nr. 1447.

64. CHEIA (CHIRIȘLIC)

Vasile Pârvan amintește ca fiind descoperită în raza comunei o monedă histriană¹¹.

65. COGEALAC

În *TIR* L 35 sub voce sîntem informați că în localitate ar fi fost descoperit un tezaur, dar expresia utilizată de Vasile Pârvan „o sumă de monede antice” ne asigură de faptul că ne găsim în fața unor descoperiri izolate¹².

⁷ E. Olerländer Târnoveanu, *op. cit.*, p. 501, nr. 4

⁸ C. Scorpan, *Pontica*, II, 1969, p. 75, nr. 3—5.

⁹ Al. Avram, *Săpăturile de salvare de la Camena (com. Baia, jud. Tulcea,)* comunicare la Sesiunea de rapoarte Pitești, 1988.

¹⁰ E. Olerländer Târnoveanu, Cristina Opaiț, *Peuce*, IX, 1984, p. 267—268, nr. 1, 2, 3 și p. 269, nr. 21.

¹¹ V. Pârvan, *Ulmelum*, I, p. 582, nota 7.

¹² *Ibidem*, p. 582, nota 2; *TIR*, L 35, p. 34, sub voce.

În colecția muzeului din Constanța se păstrează un sestert de la Traian care a fost descoperit în raza localității.

1. **TRAIANVS**

Sestertius ↓. 23,04 g; 33 mm. Inv. 14095.

BMC, III, p. 223, nr. 1046, Roma, anii 116—117.

66. DOROBANTU (jud. Tulcea)

Moneda a fost donată muzeului Delta Dunării de căpitan Toni Dumitru¹³.

1. **TRAIANVS**

Sestertius ↑. 23,54 g; 34 mm. Inv. 10586 MDD.

RIC, III, p. 284, nr. 579, Roma, anii 103—111.

67. DUMBRAVENI

O monedă imperială greacă, aflată în raza localității, a fost donată muzeului din Constanța.

Moesia Inferior

MARKIANOPOLIS

1. **CARACALLA și GETA**

AE. 13,18 g; 27 mm. Inv. 51311

Pick, p. 221, nr. 650.

68. DUNĂVĂȚUL DE JOS

În colecția C. Bidașcu din Tulcea se păstrează un sestert aflat în această localitate¹⁴.

1. **NERVA**

Sestertius ↓. 23,85 g; 33 mm.

RIC, II, p. 228, nr. 78, Roma, anul 97.

16 B. ENISALA

O monedă de la Tiberius I, donată muzeului din Tulcea în anul 1972¹⁵, și o alta de la Antoninus Pius, care face parte dintr-un lot de 23 monede romane și bizantine, descoperite între anii 1977—1981 provin din descoperiri de pe raza satului¹⁶.

1. **TIBERIVS I**

As.?, 7,32 g; 26 mm. Inv. 11894 MDD.

tip PROVIDENT?

2. **ANTONINVS PIVS**

As. ↓. 9,31 g, 25,5 mm. Inv. 42444 MDD.

RIC, III, p. 102, nr. 556, Roma, anul 139.

18. FÎNTÎNELE

O monedă histriană a fost descoperită întâmplător în vecinătatea săpăturilor arheologice executate de Al. Suceveanu în așezarea rurală de la sud de sat¹⁷.

Moesia Inferior

HISTRIA

1. **IVLIA MAMAEA**

69. GENERAL SCĂRIȘOREANU

Într-o colecție particulară se semnalează o monedă descoperită în această localitate¹⁸.

1. **TRAIANVS**

Sestertius ↓. 25,75 g, 33,5 mm.

BMC, III, p. 216, nr. 1015, Roma, anii 114—115

70. GRĂDINA

Doi sesterti identificați de Antoaneta Vertan ca emisi de împăratul Antoninus Pius în anul 150, au fost descoperiți în localitate. Monedele au fost înapoiate descoperitorului, profesor A. Bardac.

71. GURA CANLIEI

În cursul săpăturilor arheologice executate de M. Irimia în 1976, a fost aflată pe nivelul roman o monedă de bronz¹⁹.

¹³ E. Oberländer Târnoaveanu, *op. cit.*, p. 502, nr. 26.

¹⁴ E. Oberländer Târnoaveanu, Cristina Opait, *op. cit.*, p. 269, nr. 32.

¹⁵ E. Oberländer Târnoaveanu, *op. cit.*, p. 503, nr. 30.

¹⁶ Gh. Mănușu Adameșteanu, E. Oberländer Târnoaveanu, *Peuce*, IX, 1984, p. 349 și 351, nr. 1.

¹⁷ Al. Suceveanu, *SCIVA*, 31, 1980, 4, p. 567.

¹⁸ Cristian Matei, *BSNR*, LXXVII—LXXIX, 1983—1985, 131—133, p. 430.

¹⁹ M. Irimia, *Pontica*, XIV, 1981, p. 99.

1. NERVA

Sestertius. $\uparrow$. 25,53 g, 33 mm. Inv. 14091.

BMC, III, p. 20, nr. 112, Roma; anul 97.

71 a. GURA CANLIEI

D. Vlăceanu aminteşte ca descoperite întâmplător în timpul lucrărilor agricole şi recuperate pentru Institutul de arheologie Bucureşti doi denari romani, unul republican iar al doilea imperial²⁰.

1. MARCVS AVRELIVS CAESAR

Denarius.

BMC, IV, p. 131, nr. 893, Roma, anii 156—157.

Împună cu alte monede ilizibile descoperite întâmplător, a intrat în colecţia cabinetului numismatic din Constanţa şi un denar imperial²¹.

2. MARCVS AVRELIVS CAESAR

Denarius. $\downarrow$. 2,70 g, 17 mm. Inv. 46250

BMC, IV, p. 128, nr. 875, Roma, anii 155—156.

22. IZVOARELE (Alibechioi)

Un bronz imperial roman se păstrează în colecţia şcolii din localitate²².

1. CLAVDIVS I

As. $\downarrow$. 9,21 g; 30 mm.

VENUS spre dr. S.C.

72. IZVORU MARE

În marginea de vest a satului, unde se află o aşezare de secol II—III, a fost descoperită o monedă probabil emisă de împăratul Antoninus Pius²³.

25. LIMANU

O monedă de bronz emisă de Alexandrea Troas a fost găsită la Limanu.

Troas

ALEXANDREA

1. GALLIENVS

73. MIHAIL KOGĂLNICEANU jud. Tulcea

O monedă de bronz de la Traian, provenind din această localitate, se păstrează în colecţiile muzeului din Tulcea²⁴.

1. TRAIANVS

Dupondius. 14,63 g; 27 mm. Inv. 13488 MDD

Rv. ilizibil.

74. MIRCEA VODĂ (Acunaru)

În zona *mithracum*-ului de la Acunaru s-a găsit o monedă de aramă în mărimea unei piese de 5 lei²⁵ (Carol I). Judecând după dimensiuni respectiva monedă va fi fost probabil un sestert²⁶.

31. NÂLBANT

Într-o colecţie particulară se păstrează o monedă aflată în raza comunei în 1973²⁶.

1. HADRIANVS

As. $\downarrow$. 8,39 g; 30 mm.

BMC, III, ca la p. 440, nr. 1348, Roma, anii 119—138 dar în exergă COS III PP

32. NÂVODARI

În periegheza efectuată în anul 1983 pe malul de sud al lacului Taşaul au fost găsiţi doi aşi de la Traian²⁷.

²⁰ D. Vlăceanu, *SCIV*, 13, 1962, 1, p. 144, fig. 3.

²¹ M. Irimia, *op. cit.*, p. 110.

²² E. Oberländer Târnoveanu, Cristina Graiţ, *op. cit.*, p. 271, nr. 60

²³ P. Haşoti, E. Mihail, *Pontica*, XVI, 1983, p. 285, nr. 2, n. 1.

²⁴ E. Oberländer Târnoveanu, *op. cit.*, p. 504; nr. 66.

²⁵ V. Pârvan, *Descoperiri nouă ...*, p. 510.

²⁶ R. Ocheşeanu, P. I. Dicu, *BSNR*, LXXV—LXXVI, 1981—1982, 129—130, p. 445, nr. 24.

²⁷ Cristian Matei, *op. cit.*, p. 429, nr. 2 şi 3.

1. TRAIANVS

As. $\nearrow$. 9,60 g; 27 mm.

BMC, III, p. 161, nr. 765, Roma, anul 103.

2. As. $\downarrow$. 9,33 g; 27,5 mm.

BMC, III, p. 196, nr. 923, Roma, anii 104—111.

75. NICULIȚEL

În colecțiile prof. Gh. Bunduc, donată muzeului Tulcean și ing. Ghe. Matei se păstrează un număr de monede imperiale romane și grecești descoperite în raza comunei ²⁸.

1. SEPTIMIUS SEVERVS

Denarius. $\uparrow$. 2,70 g; 18 mm.

Ric, IV, 1, p. 97, nr. 46, Roma, anii 194—195.

2. Denarius. $\uparrow$. 3,30 g; 17 mm.

RIC, IV, 1, p. 142, nr. 383 var, Emessa, anii 194—195.

Moesia Inferior

HISTRIA

3. SEPTIMIUS SEVERVS

AE. $\nearrow$. 14,60 g; 28 mm. Inv. 10428 MDD

Pick, p. 173, nr. 496.

4. AE. $\uparrow$. 13,14 g; 27,5 mm. Inv. 10427 MDD.

Pick, p. 173, nr. 496.

MARKIANOPOLIS

5. ELAGABALVS

AE. $\uparrow$. 2,48 g; 17 mm.

Pick, p. 270, nr. 923.

NIKOPOLIS AD ISTRVM

6. SEPTIMIUS SEVERVS

AE. $\nearrow$. 6,96 g; 26 mm.

Pick, p. 363, nr. 1295.

7. ELAGABALVS

AE. $\uparrow$. 6,16 g; 23 mm.

Pick, p. 502, nr. 2027.

8. AE. $\uparrow$. 2,66 g; 16 mm.

Pick, p. 503, nr. 2029.

TOMIS

9. GORDIANVS III

Medalion. $\uparrow$. 23,38 g; 36 mm.

Regling, p. 838, nr. 3366.

Bithynia

NICAIA

10. COMMODVS

AE. $\downarrow$. 2 g; 14 mm.

Rec. gen., I, 1, nr. 299.

75. a. NICULIȚEL—GRĂDINA MĂNĂȘTIRII

Următoarele monede, păstrate în colecția mănăstirii Cocosș au fost aflate în punctul grădina mănăstirii ²⁹.

1. TRAIANVS

Denarius. $\downarrow$. 2,64 g; 19 mm. Inv. 504 Mn. Cocosș.

RIC, II, p. 245, nr. 1, Roma, anii 98—99, piesă fourée

²⁸ E. Oberländer Târnoaveanu, *op. cit.*, p. 501, nr. 8—15 și p. 504, nr. 68—69.

²⁹ E. Oberländer Târnoaveanu, Cristina Opaif, *op. cit.*, p. 268, nr. 11 și 12 și p. 271, nr. 72 și 73.

2. HOSTILIANVS

Antoninianus. ↑. 3,80 g; 20 mm. Inv. 505 Mn. Cocos.
RIC, IV, 3, p. 145, nr. 189 var, Roma, anul 251.

Moesia Inferior

NIKOPOLIS AD ISTRVM

3. SEPTIMIVS SEVERVS

AE. ↑. 2,98 g; 18 mm. Inv. 498 Mn. Cocos.

Pick, p. 377, nr. 1363.

AE. ↓. 8,90 g; 26 mm. Inv. 499 Mn. Cocos.

Revers ilizibil.

75. b. NICULITEL—VALEA LUI COANDĂ

Moneda se păstrează în colecția mănăstirii Cocos³⁰.

Moesia Inferior

HISTRIA

1. ANTONINVS PIVS

AE. ↓. 4,42 g; 20 mm. Inv. 496 Mn. Cocos

Pick, p. 171, nr. 485.

75. c. NICULITEL—VILLA RUSTICA

Monedele au fost descoperite în cursul săpăturilor arheologice efectuate de V.H. Baumann în *villa rustica* de la Niculițel³¹.

1. DOMITIANVS

As. 10,20 g; 25 mm. Inv. 11107 MDD.

BMC, II, p. 378, nr. 410, Roma, anii 81—96.

2. NERVA

As. 9,74 g; 26 mm. Inv. 10542 MDD.

BMC, III, p. 16, nr. 94, Roma, anul 96.

3. FAVSTINA I

Denarius. 17 mm. Inv. 11112 MDD.

BMC, IV, p. 63, nr. 449, Roma, em. III, post 141.

4. As. 9,71 g; 26 mm. Inv. 10539 MDD.

RIC, III, p. 166, nr. 1161, Roma, post 141.

5. As sau Dupondius. 13,04 g; 25 mm. Inv. 11534 MDD.

BMC, IV, p. 254, nr. 1588, Roma, anul 141 și după.

6. FAVSTINA II

Sestertius. 24,64 g; 30 mm. Inv. 10546 MDD.

RIC, III, p. 349, nr. 1706, Roma, nedatat.

7. AE. 20 mm. Inv. 11114 MDD.

8. FAVSTINA II sau LUCILLA

AE. 21,5 mm. Inv. 11108 MDD.

foarte tocită.

9. SEPTIMIVS SEVERVS

Denarius. 2,74 g; 18 mm. Inv. 10543 MDD.

RIC, IV, 1, p. 99, nr. 68, Roma, anii 195—196.

10. Denarius. 20 mm. Inv. 11111 MDD.

RIC, IV, 1, p. 99, nr. 68, Roma, anii 195—196.

11. Denarius. 2,24 g; 17 mm. Inv. 11535 MDD.

RIC, IV, 1, p. 92—109, Roma, anii 193—196.

12. IULIA DOMNA

Denarius. 2,98 g; 19 mm. Inv. 10541 MDD.

RIC, IV, 1, p. 165, nr. 536, Roma, anii 193—196.

13. Denarius. 17 mm. Inv. 11106 MDD.

anii 193—217.

14. PHILIPPVS II

Antoninianus. 14 mm.

anii 244—249

³⁰ *Ibidem*, p. 268, nr. 13.

³¹ V. H. Baumann, *Ferma romană în Dobrogea*, Tulcea, 1983, p. 166—168, Anexa 4, nr. 1—22.

Moesia Inferior

HISTRIA

15. IVLIA MAMEA

AE. 11,36 g; 25,5 mm. Inv. 10545 MDD.
Pick, p. 178, nr. 1520.

MARKIANOPOLIS

16. CARACALLA

AE. 2,14 g; 17,5 mm. Inv. 11110 MDD.
Pick, p. 216, nr. 629.

NIKOPOLIS AD ISTRVM

17. GETA

AE. 2,10 g; 16 mm. Inv. 11536 MDD.
Rv. Sarapis

Thracia

PHILIPPOLIS

18. ELAGABALVS

AE. 3,56 g; 19 mm. Inv. 10544 MDD.

Bithynia

NICAIA

19. GETA

AE. 1,86 g; 17,5 mm. Inv. 10538 MDD
Rec. gen. I, 3, p. 463, nr. 514.

20. AE 2,42 g; 16 mm. Inv. 11537 MDD

Mionnet, V, Supl. pl. 151/878.

Monede grecești neprecizate

21. SEPTIMIVS SEVERVS

AE. 25 mm. Inv. 11113 MDD

22. MAXIMVSVS CAESAR

AE. 8,20 g; Inv. 10534 MDD
Contramarcă; emisiune din Asia Minor?

76. NIFON

În colecția mănăstirii Cocos se păstrează o monedă imperială greacă aflată în această localitate³².

Moesia Inferior

MARKIANOPOLIS+

1. CARACALLA și GETA

AE. ↑. 10,94 g; 28 mm. Inv. 317 Mn. Cocos.
Pick, p. 217, nr. 632.

77. PALAZU MARE

Monedele descoperite lângă grădina comunei au fost achiziționate pentru Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța.

Moesia Inferior

TOMIS

1. MARCVS AVRELIVS

AE.?. 6,04 g; 22 mm. Inv. 14098
Revers illizibil.

³² E. Oberländer Târnoveanu, Cristina Opaît, *op. cit.*, p. 268, nr. 14.

2. SEPTIMIUS SEVERVS

AE. ↓. 3,99g; 20 mm. Inv. 14097.
Regling, p. 724, nr. 2782 tip general.

35. PECINEAGA

Din colecția I. Țințu, aflată la MINA Constanța, prezentăm încă șase monede, care nu au fost incluse în studiul nostru din Pontica, 8, 1975³³. Const. Moisil consemna în registrul inventar al cabinetului numismatic de la Biblioteca Academiei Române, în 1932, că monedele din colecția I. Țințu achiziționate de Academie sînt „găsite toate acolo”.³⁴

113. ANTONINVS PIVS

As. 6,94 g; 24,5 mm. Inv. 5833.
Reversul sters.

114. FAVSTINA I

As. ↓. 8,78 g; 26,4 mm. Inv. 5832.
Rv. Personaj în picioare; SC.; post 141.

115. SEVERVS ALEXANDER

Denarius. 2,97 g; 17 mm. Inv. 5321.
Reversul ilizibil.

Sarmatia

TYRAS

116. IVLIA DOMNA

AE. ↑. 6,40 g; 25 mm. Inv. 1545
BM, Greek Coins, p. 13, nr. 2.

Moesia Superior

VIMINACIVM

117. PHILIPPVS II

AE. ↑. 17,22 g; 30 mm. Inv. 5824
Pick, p. 40, nr. 103.

Moesia Inferior

CALLATIS

118. MARCVS AVRELIVS

AE. ↓. 9,64 g; 26,5 mm. Inv. 5836.
Rv. FORTVNA?

38. PIETRENI

Moneda a fost descoperită în raza comunei³⁵.

Moesia Inferior

MARKIANOPOLIS

6. ELAGABALVS?

AE. 2,78 g; 18 mm. Inv. 9731.
Rv. Ciorchine de strugure.

78. RĂZBOIENI

În raza satului au fost aflate monede romane și bizantine³⁶.

79. SCHITU

Moneda a fost descoperită lângă linia ferată.

³³ Monedele din Viminacium și Tyras au fost descrise de A. Vertan, vezi A. Vertan, G. Custurea, *Pontica*, XIII, 1980, p. 349, nr. 116 și 117.

³⁴ Cons. Moisil, *Creșterea Colecțiilor*, 1938—1943, București, 1944, p. 12.

³⁵ M. Munteanu, R. Ocheșeanu, *op. cit.*, p. 200.

³⁶ *TIR*, L 35, p. 61, *sub voce*.

Moesia Inferior

TOMIS

1. GETA

AE. ♂. 9,84 g; 27 mm. Inv. 14092.

Regling, p. 778, nr. 3016.

80. SLAVA CERCHEZĂ

Constantin Moisil înregistrează ca fiind descoperite în raza localității, în anul 1941, în registrul inventar al CNBAR — inv. 1121/1955 un număr de cinci monede antice și bizantine. Dintre acestea notăm aici numai pe cele ce se subscriu interesului nostru³⁷.

1. IVLIA MAESA

Denarius.

Rv *saeculi felicitus*

Moesia Inferior

HISTRIA

2. CARACALLA

Rv călăreț.

3. SEVERVS ALEXANDER

Rv ARTEMIS

Bithynia

NICAEA

4. CARACALLA

În colecția școlii generale din sat se păstrează o monedă histriană³⁸.

Moesia Inferior

HISTRIA

5. CARACALLA

AE ↓ 13,92 g; 30 mm

Pick, p. 174, nr. 504

47. SLAVA RUSĂ

Monedele găsite pe teritoriul satului au fost donate muzeului din Tulcea de profesor I. Chișu³⁹.

1. TIBERIVS I

As 7,40 g; 27 mm Inv. 11100 MDD

Reversul ilizibil

Moesia Inferior

HISTRIA

2. SEVERVS ALEXANDER

AE ↑ 17,90 g; 28 mm Inv. 11099 MDD

Pick, p. 177, nr. 518 var

81. ȘIRIU

Din cuprinsul așezării identificate prin periegeza efectuată de Constantin Chera în anul 1978, s-au recuperat mai multe monede din secolele II—IV, dintre care avem date despre una singură⁴⁰.

³⁷ Biblioteca Academiei Române, *Registrul inventar al cabinetului numismatic, 1918—1958, mss.*

³⁸ E. Oberländer Târnoveanu, Cristina Opaît, *op. cit.*, p. 268, nr. 15.

³⁹ E. Oberländer Târnoveanu, *op. cit.*, p. 502, nr. 16 și p. 504, nr. 70.

⁴⁰ Const. Chera, *Cercetări în zona așezării feudale timpurii de la Șiriu, jud. Constanța*.

Moesia Inferior

HISTRIA

1 SEVERVS ALEXANDER

AE

Regling, p. 177, nr. 516

60. a. TELIȚA - VILLA RUSTICA

Două monede din prima parte a secolului III au fost găsite în cursul săpăturilor de la villa rustica de epocă romană târzie. Cele două piese au fost probabil vehiculate împreună cu materialul de construcție adus din apropiere⁴¹.

Bithynia

NICAEA

1 MAXIMVS CAESAR

AE ↑ 6,20 g; 22,5 mm Inv. 40389 MDD
contramarcată.

NICOMEDIA

2. GORDIANVS III

AE. ↓. 2,5 mm. Inv. 42248 MDD.
contramarcată.

60. b. TELIȚA AMZA

Din așezarea rurală de la punctul Amza, V.H. Baumann a semnalat la sesiunea de rapoarte de la Pitești din 1988 descoperirea a șapte monede romane. Amintim aici numai cele care se subscriu intereselor noastre⁴².

1. TIBERIVS — 1 exemplar
2. VESPASIANVS — 1 exemplar
3. TRAIANVS — 1 exemplar
4. FAVSTA AVGUSTA (sic!) — 1 exemplar.

60. c. TELIȚA-IZVORUL MAICILOR

În zona cuptoarelor pentru redus minereul de fier, pe nivelul forței nr. 3, alături de ceramică băstinașă și romană s-a găsit și o monedă de bronz argintat cu efigia lui Severus Alexander (denar fourée?)⁴³.

51. a. TÎRGUȘOR

Monedele au fost descoperite de Gabriel Custurea în cursul cercetărilor de teren⁴⁴.

1. ANTONINVS PIVS

Denarius. ↓. 3,05 g; 17 mm. Inv. 54865.

BMC, IV, p. 13, nr. 68, Roma, anul 138.

2. FAVSTINA II

Denarius. ↑. 3,06 g; 16 mm. Inv. 53562.

BMC, IV, p. 168, nr. 110, Roma, anul 161.

3. COMMODYVS

Denarius. ↓. 2,66 g; 18,5 mm. Inv. 53829.

BMC, IV, p. 783, nr. 501, Roma, anul 183.

4. GORDIANVS III

Antoninianus. ↑. 3,24 g; 19 mm. Inv. 53830.

Cohen², p. 73, nr. 467.

Moesia Inferior

TOMIS

5. GETA

AE. ↓. 11,42 g; 27,5 mm. Inv. 54866

Regling, p. 784, nr. 3040.

52. TOPRAISAR

Moneda a fost aflată în raza localității⁴⁵.

⁴¹ V.H. Baumann, *op. cit.*, p. 196, Anexa 10, nr. 1—2.

⁴² *Idem*, comunicare la sesiunea de rapoarte Pitești, 1988.

⁴³ *Idem*, MCA, XIII, Oradea, 1979, p. 203.

⁴⁴ A. Vertan, G. Custurea, *Pontica*, XVI, 1983, p. 302, nr. 643; *Idem*, *Pontica*, XVII, 1984, p. 248, nr. 900 și 901; *Idem*, *Pontica*, XIX, 1986, p. 298, nr. 1041 și 1035.

⁴⁵ M. Munteanu, R. Ocheșeanu, *op. cit.*, p. 204.

6. PHILIPPVS I

Antoninianus. 3,9g; 21,5 mm. Inv. 5559.
Cohen², 165.

59. ULMETUM

În timpul cercetărilor întreprinse de Vasile Pârvan, la începutul secolului, au fost descoperite în fortificația romană-bizantină și câteva monede de epocă romană timpurie, ce datează din vremea în care cetatea avea statut de *vicius*⁴⁶.

1. TRAIANVS

Cohen², 328.

Moesia Inferior
HISTRIA

2. SEPTIMIVS SEVERVS

AE.

Pick, p. 173, nr. 494 var.

TOMIS

3. GETA

AE.

Regling, p. 770, nr. 2983.

4. GORDIANVS III și TRANQVILLINA

AE.

Regling, p. 890, nr. 3516.

82. VALEA NUCARILOR

Moneda se păstrează în colecția școlii generale din localitate⁴⁷.

Moesia Inferior
HISTRIA

1. GORDIANVS III și TRANQVILLINA

AE. ↑. 11,55 g; 29 mm.

Pick, p. 178, nr. 524.

56. VALUL TRAIAN

Monedele provin din descoperiri întâmplătoare din raza comunei; asul postum pentru Augustus fiind găsit în zona vechii căi ferate.

2. TIBERIVS I — DIVVS AVGVSTVS PATER

As. ↓. 10,04 g; 27 mm. Inv. 54201.

BMC, I, p. 141, nr. 146 tip general, Roma, nedatat

Moesia Inferior
TOMIS

3. NERVA; contramarcă TPA

AE. ↓. 4,20 g; 20 mm. Inv. 46539

Regling, p. 679, nr. 2597.

83. VISTERNA

Moneda face parte din vechea colecție a muzeului Constanțean.

Moesia Inferior
HISTRIA

1. SEPTIMIVS SEVERVS

AE. ↓. 13,44 g; 27 mm. Inv. 1174.

Pick, p. 173, nr. 498.

84. 2 MAI

Între comuna 2 Mai și Vama Veche a fost găsită în anul 1968 o monedă imperială greacă.

⁴⁶ V. Pârvan, *Ulmelum*, II, p. 300, nr. 1, 2 și 3; *Idem*, *Ulmelum*, III, p. 281.

⁴⁷ Irina Oberländer Târnoveanu, *Peuce*, VIII, 1980, p. 66–67, nr. 1–4 și p. 70, nr. 30, vezi și nota 23.

Moesia Inferior
MARKIANOPOLIS

1. MACRINVS și DIADVMEIANVS

AE. ↓. 11,24 g; 26 mm. Inv. 1506.

Pick, p. 245, nr. 767, pentru revers.

ADDENDA

63 a. BUGEAC

Monedele au fost descoperite întimplător în raza localității⁴⁸.

1. CLAVDIVS I

As. ↓. 8,60 g; 29,5 mm. Inv. 56181

BMC, I, p. 185, nr. 149, Roma, anii 41—42.

2. IVLIA DOMNA

Denarius. ↑. 4,70 g, 22,5 mm. Inv. 55053.

BMC, V, p. 434, nr. 23 A, Roma, anii 211—217.

51. TÎRGUȘOR

Denarul a fost aflat în zona așezării romane de la NE de Ester⁴⁹.

6. COMMODYS

Denarius. ↓. 2,14 g; 16,5 mm. Inv. 56793.

BMC, IV, p. 743, nr. 212, Roma, anii 190—191.

COMENTARIU STATISTIC

Pentru o mai bună analiză statistico-numismatică a circulației monetare de tip civil din așezările rurale aflate în spațiul dobrogean am socotit oportun, în acest caz, să divizăm epoca studiată aici, al cărei început îl fixăm provizoriu odată cu domnia lui Tiberius, deoarece de la acest împărat avem, pînă acum, cele mai timpurii aflări singulare, și care se încheie la momentul în care Aurelianus accede la purpura imperială, întru-cît domnia sa constituie o piatră de hotar în istoria romanității de la Dunărea de Jos, în patru etape.

Primele etape, de 72 de ani, îi sînt atribuite descoperirile de monede emise în vremea dinastiilor iulio-claudică și flavică. A doua etapă, de 97 de ani, cuprinde monedele bătute în perioada Antoninilor. Celei de a treia etape, de numai 42 de ani, îi corespund monedele imperiale romane și grecești cu efigiile împăraților din dinastia Severilor. Și în sfîrșit, ultima etapă, cea de a 4-a, cuprinzînd un interval de 35 de ani cu vremuri foarte tulburi pentru Dobrogea, include monedele emise de împărații din timpul anarhiei militare. Considerăm că pentru începuturile abordării acestui domeniu de studiu, cînd materialul numismatic nu este încă deosebit de generos, iar unele aspecte ale problematicii pe care încercăm să o evidențiem, de abia se întrevăd, o astfel de periodizare este suficientă, dacă vom putea pune în lumină trăsăturile generale ale fenomenului monetar în devenirea sa.

Ca instrumente de investigare statistico-numismatică vom utiliza în principal trei indicatori. Datele sintetice oferite de aceștia sînt cuprinse, pentru o mai bună înțelegere, în tabelele ce însoțesc acest studiu.

⁴⁸ A. Vertan, G. Custurea, *Pontica*, XXI—XXII, 1988—1989, p. 372, nr. 1189—1190.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 377, nr. 1260.

Primul indicator folosit și anume % din totalul monedelor, este un indicator de volum și se referă la procentul de monedă pentru fiecare etapă în raport cu totalul de monedă al eșantionului. Utilizarea lui permite să comparăm cantitativ în cadrul eșantionului masele de monedă aflate în circulație pe piața locală, în etapele istorice analizate. De asemenea, cu toate că indicatorul este distorsionat în cadrul fiecărui eșantion, fapt de care trebuie să ținem seama în încheierile noastre, aceasta ne permite să putem compara datele obținute de eșantionul cercetat cu cotele oferite pentru respectiva etapă de alte eșantioane. Astfel, vom compara aici situația surprinsă pentru așezările rurale din Dobrogea cu cotele obținute de eșantioanele din Histria⁵⁰ și Tropaeum Traiani⁵¹, pentru ținutul de la gurile Dunării și cu valorile date de eșantioanele de la Athena⁵² și Antiochia⁵³ pentru Imperiu. Cu rezervele arătate mai sus, vom avea posibilitatea să ne dăm seama pentru eșantionul studiat în ce măsură informațiile obținute sînt particulare, urmare a unor situații economice ori politico-militare locale, în raport cu trăsăturile generale ale circulației monetare în zonă sau în imperiu. Oricum, concluziile trebuie acceptate cu precauțiile necesare, atît datorită numărului mic de eșantioane comparate, cît și al numărului, nu totdeauna suficient, de monede cuprinse în sînul fiecărui eșantion⁵⁴. Dar este necesar să acceptăm riscul, pentru a se putea porni cercetarea în acest domeniu al numismaticii.

Cel de-al doilea indicator, indicele de penetrație, reflectă cantitatea de monedă nouă posibil pătrunsă pe piața monetară în etapa respectivă. Acest indice oglindește fidel, în cadrul eșantionului monetar analizat pentru fiecare etapă, gradul de intensitate al schimburilor marfă-bani, care permit în cadrul circulației monetare de tip civil intrarea pe piețele monetare locale a noilor emisiuni, deci prosperitatea economică a așezărilor cuprinse în eșantion. Cum acesta este un indicator curent folosit în cercetarea numismatică, nu mai insistăm asupra lui. Dar, dorim să menționăm că pentru a se putea compara indicii de penetrație ai unui eșantion cu cei oferiti de alte eșantioane, este necesar să se recalculeze valorile indicelui în procente.

Al treilea indicator, pe care îl folosim în acest studiu, se referă la numărul de localități (puncte) — piețe monetare pentru fiecare etapă, calculate procentual în raport cu numărul total de așezări cuprinse în eșantionul studiat, în acest caz 87 de puncte în care au fost aflate monede precizate suficient. Acest indicator statistic arată pentru fiecare etapă, în raport cu celelalte etape ale eșantionului, creșterea sau scăderea puterii economiei bănești, prin intrarea sau ieșirea unui număr de piețe locale în sau din circuitul monetar normal, care este reprezentat de raportul monede etapă/așezări etapă, adică prin trecerea lor peste sau sub pragul de reprezentativitate, relevat de acest raport și deci, reflectarea sau nereflectarea în eșantion prin descoperiri izolate, a unui anume procent din piețele monetare locale.

⁵⁰ Eșantionul monetar Histria a fost alcătuit pe baza materialului monetar publicat de C. Preda, H. Nubar, *Histria, III, Descoperirile monetare 1914-1970*, București, 1973 și de Gh. Poenaru Bordea, în Al. Suceveanu, *Histria, VI*, București, 1982.

⁵¹ R. Ocheșanu, *Monede antice și bizantine descoperite la Tropaeum Traiani*, mss din 1976.

⁵² Pentru Athena s-a folosit M. Thompson, *The Athenian Agora, 2, Coins from the Roman, through the Venetian Period*, Princeton, 1952.

⁵³ D.B. Waage, *Antioch-on-the-Orontes, IV, part 2, Greek, Roman, Byzantine and Crusader coins*, Princeton, 1952.

⁵⁴ Pentru modul de lucru vezi e.g. R. Ocheșanu, *BȘNR, LXXV-LXXVI, 1981-1982*, p. 209-233.

ETAPA I-A (14 d. Cr. — 96 d. Cr.)

Primul secol al noii ere, în care autoritatea romană se instituie treptat în ținuturile de la gurile Dunării⁵⁵, Dobrogea fiind înglobată pentru multe veacuri în circuitul imperiului circummediteranean, impulsionează și viața economică a așezărilor rurale dobrogene, economia de schimb devenind cu vremea predominantă, iar circulația monetară, corolar al acesteia, tot mai intensă.

Cunoaștem în prezent un număr de 19 monede provenind din aflări singulare din 14 puncte, atât de pe litoralul maritim, cât și din centrul și nordul Dobrogei ori de pe malul dunărean al ținutului. Cum era de așteptat pentru această etapă de început a vieții romane, valoarea indicelui % total este cea mai redusă pentru eșantionul nostru, atingînd doar un 6,48%. În acest mod se reflectă numismatic începuturile modeste ale economiei de tip monetar în așezările rurale din Dobrogea. Dar o situație asemănătoare întâlnim pentru provincia de la gurile Dunării și la Histria, încă slăbită economic, și în viitorul Tropaeum Traiani, la acea vreme încă o așezare de băștinași, cu indici valorînd 4,14% și respectiv 7,18%. În imperiu, dacă considerăm cifra oferită de Antiochia ca definitorie, Athena neputînd fi luată în considerare aici, întrucît valoarea indicelui de 4,04% este grav afectată de distorsiunea provocată de inflația din vremea lui Gallicus, cu 15,19%, circulația monetară este de peste două ori mai intensă decît cea înregistrată pentru așezările rurale din spațiul dobrogean. În aceste condiții, cu o circulație monetară mult sub nivelul celei din zona mediteraneană, trebuie să caracterizăm viața economică de tip roman ca fiind încă modestă în satele din Dobrogea primului secol al erei creștine.

Indicele de penetrație, foarte scăzut, care înregistrează o cotă de 0,26 monede/an, reflectă aceeași stare de fapt, dacă ne raportăm la valorile înregistrate pentru eșantionul nostru în etapele următoare. Dar nu trebuie uitat că în vremea dinastiei iulio-claudice asistăm la o politică monetară deflaționistă, fapt care, într-o bună măsură, împiedică intrările de monedă pe piețele monetare dobrogene. Și indicele de penetrație pentru argint este de numai 0,04 la un volum de 4,94% sau trei monede de argint. Dar aici, așa cum reiese din cercetările privind moneda romană republicană de argint în Dobrogea, piața era bine suplimentată cu denari republicani, rămași în circulație sau penetrați în acest întii secol al stăpînirii romane pe piața monetară dobrogeană⁵⁶. Putem, deci, presupune că nu ne aflăm în fața unei lipse a argintului, chiar dacă nu vom putea decela pentru descoperiri izolate așezările de secol I d. Cr. în care va fi circulat moneda romană republicană.

În această etapă avem la un număr de trei denari descoperiți un număr de 13 bronzuri, ceea ce înseamnă un raport de 0,23. Interesant de semnalat este faptul că aceeași cifră o aflăm și pentru vremea Antoninilor, ceea ce, făcînd abstracție de moneda de argint a Romei republicane aflată în circulație pe piețele monetare dobrogene, înseamnă că ne situăm într-un raport echilibrat în condițiile economiei antice pentru cele două metale monetizabile. Astfel se indică de pe o parte o politică financiară bine chibzuită a autorității imperiale, iar pe de altă parte o circulație normală neagresată de criză.

⁵⁵ Al. Suceveanu, *Quaderni Catalanensi di Studi Classici e Medievali*, II, 4, 1980, p. 469—499.

⁵⁶ R. Ocheșeanu, *Pontica*, XIX, 1986, p. 75—80.

Cu 14 puncte avînd descoperiri singulare, valoarea indicelui % localități este de 16,09%, cea mai mică înregistrată pentru eșantionul studiat și cu o cifră a raportului monede/așezări de 1,35, se conturează o altă fațetă a vieții economice în satele din Dobrogea secolului I, care indică aceiași stare de fapt evidențiată și de ceilalți indicatori. Pentru a nu ne face totuși o imagine falsă a realităților economice dobrogene din acest secol, trebuie să arătăm că indicele monede/așezări este destul de apropiat de cota calculată pentru secolul Antoninilor. Astfel că saltul economic din etapa următoare nu va fi fost probabil atît de spectacular. În acest caz trebuie să ne gîndim că majoritatea așezărilor rurale din Dobrogea etapei I-a, care erau de curînd intrate în circuitul unei economii de schimb, nu reușise să atingă acel prag de reprezentativitate de 1,35 monede, situîndu-se, însă, foarte aproape.

Din 19 monede, un număr de 16 exemplare sînt emisiuni imperiale romane și doar trei exemplare sînt bătute de monetăriile cetăților grecești. Procentual, situația înregistrată aici se exprimă prin 84,21% pentru monedele romane și respectiv pentru monedele grecești prin 15,78%. Explicația o găsim în faptul că cele mai multe monetării grecești sînt încă închise ori bat doar ocazional monedă, precum Callatis, care, în acest stadiu al cercetării privind numismatica cetăților vest-pontice, va fi emis monedă doar sub Nero⁵⁷, ori emit o cantitate prea mică de bronzuri și de nominal foarte mic, semisi ori quadranți, pentru a putea concura moneda romană de bronz în provinciile europene ale imperiului roman.

Pentru monedele romane o statistică a pieselor penetrate în așezările rurale așează pe primul loc pe împărații Tiberius și Vespianus cu cîte patru exemplare, Claudius I, Nero și Titus sînt prezenți cu cîte două piese, în vreme de Domitianus este semnalat doar printr-un singur exemplar. Toți cei trei denari aparțin împăraților Flavi, încă o dovadă a politicii deflaționiste inițiate de primii cezari, reflectată prin descoperirile izolate din acest ținut de la hotarele imperiului tricontinental. Pentru bronzuri, din cele opt monede precizate, șapte piese sînt ași și doar una singură dupond. Explicația preponderenței așilor constă în faptul că în acest prin secol al imperiului, asul era nominalul monetizat preferențial de monetăria din Roma.

Cum cercetările numismatice pontice nu sînt încă atît de avansate pentru a stabili dacă emisiunile *fără de cap* împărat de la Histria și Callatis au fost emise și în secolul I d. Cr., studiile fiind încă în curs, nu putem atribui acestei etape decît trei monede imperiale grecești, din care două sînt bătute de Tomis și una de Callatis. De asemenea, trebuie să arătăm aici că două din aceste monede, o tomitană de la Domitianus și o callatiană cu efigia lui Nero, provin din cele două colecții numismatice alcătuite la Pecineaga. Descoperirea lor în așezarea rurală de aici ca și a celorlalte monede de aceeași proveniență, cu toată asigurarea exprimată de C. Moisil, rămîne sub semnul incertitudinii, noi luînd aceste piese în calcul doar sub beneficiul de inventar.

Pentru secolul I d. Cr., cunoaștem ca aflate în zonele rurale ale Dobrogei un număr de cinci tezaure, depozite monetare alcătuite numai cu monedă de argint, încă singurul metal considerat propice pentru tezaurizare de către omul de condiție modestă și cu putere financiară redusă. Din păcate toate aceste tezaure sînt fragmentare sau probabil incomplete, unele ajun-

⁵⁷ B. Mitrea, N.I. Bulletin, (Dallas), 9, 1975, 7, p. 198—200.

gînd la cunoștința noastră doar prin cîteva monede. Din această cauză nu ne putem forma cu precizie necesară o imagine corectă a posibilităților de capitalizare a unui locuitor a zonei rurale dobrogene din această etapă.

Cel mai timpuriu tezaur a fost descoperit la Viile într-un vas getic și se încheie cu monede de la Augustus emise în anul 4 d. Cr.⁵⁸. Ascunderea sa este de pus în legătură cu starea de neliniște ce se manifestă la Dunărea de Jos în primii ani ai erei creștine. Tezaurul de la Viile este singura acumulare bănească din seria celor cinci tezaure de secol I d. Cr. ce poate fi atribuit cu certitudine unui băștinăș⁵⁹. Al doilea tezaur, descoperit la Niculițel și ajuns fragmentar în circuitul științific, se încheie cu denarii emiși de Claudius I⁶⁰, fapt încă irelevant pentru ceea ce știm în acest stadiu al cercetării despre istoria Dobrogei. Rămîne de semnalat faptul că depozitul a fost aflat pe teritoriul viitoarei *villae* de la Gurgoaia, Niculițel⁶¹. Tezaurul de la Casicea, prea fragmentar pentru a oferi cercetătorului informațiile dorite, se încheie cu o monedă emisă de Vespasianus în anii 67—70 d.⁶²Cr. Despre tezaurul descoperit în zona Adamclisi, alcătuit din denari republicani și imperiali care se încheie în anul 80 d. Cr.⁶³, putem presupune, deoarece este îngropat în aceiași vreme cu tezaurul de la Tulcea⁶⁴, că ascunderea sa se datorește unui eveniment de natură politico-militară neconsemnat de vreun alt izvor istoric pentru Dobrogea. Ultimul tezaur din această etapă a fost descoperit în anul 1967 în punctul „La movila lui Uțu” din raza comunei Agighiol⁶⁵. Au fost recuperați doar opt denari, ultimile monede datîndu-se în anii 88/89. Acest depozit, alcătuit numai din denari imperiali, ar putea fi pus în legătură cu una din numeroasele incursiuni ce neliniștesc ținutul de la gurile Dunării în vremea domniei lui Domitianus.

ETAPA A II-A (96 d. Cr. — 192 d. Cr.)

Veacul Antoninilor rămîne pentru Dobrogea romană cel mai prosper economic. Procesul de romanizare este profund, atingînd toate aspectele vieții materiale și spirituale. Doar invazia costobocilor și anii următori întunecă întrucîtva sfîrșitul epocii⁶⁶. Prin interpretarea informațiilor oferite de analiza statistică a materialului monetar putem arăta prosperitatea așezărilor rurale din Dobrogea în acest secol și cît de afectate vor fi fost de declinul economic înregistrat în ultimile decenii.

Pentru etapa a II-a cunoaștem ca descoperite izolat în eșantionul nostru un număr de 99 de monede aflate în 51 de puncte. Întreaga Dobrogea este astfel acoperită. Valoarea indicelui de volum este de 33,78, % cunoscînd în raport cu etapa anterioară o importantă creștere. Această creștere se exprimă pentru indicatorul dinamicii printr-un procent de 521,29.

⁵⁸ R. Ocheșeanu, Gh. Papuc, *BSNR*, LXXVII—LXXIX, 1983—1985, 131—133, p. 127—141.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 138.

⁶⁰ C. Deculescu, *SCII*, 17, 1966, 3, p. 577—592.

⁶¹ V.H. Baumann, *op. cit.*, p. 139, nota 213.

⁶² Gh. Papuc, *Pontica*, VII, 1974, p. 213—217.

⁶³ R. Ocheșeanu, *Pontica*, XXI—XXII, 1988—1989, p. 91—97.

⁶⁴ B. Mitrea, *SCIV*, 9, 1958, 1, p. 155, nr. 24; R. Ocheșeanu, *Tezaurul de denari romani republicani și imperiali descoperit la Tulcea* (mss).

⁶⁵ E. Oberländer, *op. cit.*, p. 502, nr. 22.

⁶⁶ Radu Vulpe, în Radu Vulpe, I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, II, București, 1968, p. 158—166.

Saltul înregistrat de cei doi indicatori oglindește o stare de fapt cunoscută pentru ținutul dintre Dunăre și Mare și din alte izvoare istorice. Acum viața economică, în tiparele sale romane, atinge în ceea ce privește intensitatea circulației monetare pretutindeni același nivel, Dobrogea ajungând din urmă ansamblul imperiului. Astfel indicatorii de volum înregistrează valori ce aparțin aceluiași ordin de mărime. Histria și Tropaeum Traiani oferă procentaje de 29,49 și respectiv 34,64, în vreme ce eșantioanele monetare din Athena și Antiochia un 25,18% și 29,58%, toate valori apropiate de cota de 33,78% oferită de eșantionul Dobrogei rurale. Și indicatorul dinamicii oglindește avântul economiei monetare în ținutul dintre Dunăre și Mare cu 521,29% pentru așezările rurale și respectiv 712,31% ori 482,45% pentru Histria și Tropaeum Traiani, în raport cu puternicul centru economic care este Antiochia, unde se înregistrează doar un 194,73, credem sugestiv pentru epoca Antoninilor.

Indicele de penetrație cu 1,02 monede/an etapă cunoaște în raport cu perioada precedentă o creștere de aproximativ patru ori. Și indicele de penetrație pentru argint de 0,18 la un volum de 29,50% înregistrează o creștere de 4,5 ori, iar volumul de circa cinci ori. Valorile precum și creșterile ridicate, care se înregistrează acum, indică prezența unei circulații monetare de mai mare amploare, ce atinge în profunzime toate straturile sociale. Aceeași stare înfloritoare a economiei bănești în zona rurală se verifică și prin interpretarea informațiilor oferite de indicatorul % așezări etapă, care cu 51 de puncte cunoscute este pentru vremea Antoninilor de 58,62%, procentul cel mai ridicat înregistrat pe acest eșantion. Acest procent indică faptul că aproape două treimi din așezările rurale dobrogene depășesc pentru piețele lor monetare pragul de reprezentativitate, crescut acum la 1,94. Dacă interpretăm corect raporturile dintre indicii monede/așezări etapă și raporturile dintre indicii de penetrație și cei calculați numai pentru argint ai celor două etape, atunci ne permitem să afirmăm că am surprins acum cel mai important element al intensității circulației monetare, viteza de rotație a monedei, care pentru epoca Antoninilor ar fi de două ori mai rapidă. Dar viteza de rotație a monedei pentru etapele următoare nu poate fi calculată decât în urma unor operații prea laborioase pentru a fi întreprinse acum pe un eșantion încă prea sărac, deoarece raportul dintre monedele de argint și cele de bronz se modifică odată cu deteriorarea monedei romane.

Cum deja anticipam atunci când analizam realitățile monetare din prima etapă, indicele de 0,23 în raportul argint/bronz, asemănător ambelor etape, trebuie socotit ca ilustrând situația optimă în circulația celor două metale în vremea principatului.

Din 99 de monede, un număr de 58 sînt romane și respectiv 41 sînt grecești, ceea ce în procente se exprimă prin 58,58 și 41,41. Este de remarcant creșterea spectaculoasă a monedelor bătute de cetățile grecești, al căror număr de monede pe piețele rurale crește de mai bine de 2,5 ori. Acest proces este de explicat prin redeschiderea monetărilor cetăților grecești și producerea pentru piață a unor monede de cupru sau orichalcum de foarte mică valoare, în vreme ce monetăria imperială va emite în bronz mai ales sesterții.

Cum am mai amintit, acestei etape îi aparțin 58 de monede romane. Dintre acestea 18 sînt de argint, singurul nominal prezent fiind denarul. Celelalte 36 monede sînt bronzuri, iar patru piese nu au metalul precizat.

Între bronzuri, ca nominal, predomină sestertul, cu 17 exemplare, urmat de as; cu 10 exemplare și dupondul cu numai cinci exemplare. Precizăm însă, că la această vreme, mai ales pentru nominalele mici, cu efigia împărațelor se face confuzie între dupondii și ași, astfel că cifrele înregistrate mai sus nu trebuie luate decât orientativ.

Cele mai multe monede romane sînt emisiuni din vremea domniei împărilor Traianus, prezente cu 15 exemplare, urmate îndeaproape de emisiunile lui Antoninus Pius, cu 13 + X piese și apoi la mare distanță de emisiunile lui Hadrianus, cu 5 + X exemplare, Marcus Aurelius, cu patru monede, Nerva, cu trei exemplare, Commodus, cu două și Lucius Verus, cu o monedă. Dintre împărațese, cele mai bine reprezentate cu monedă, sînt Faustina I și Faustina II cu șapte și respectiv patru monede. Dar pe domnii, situația se schimbă, în sensul că pe primul loc se găsește Antoninus Pius, cu 18 + 2 piese, urmat de Traianus cu 15 + X și Commodus, cu nouă monede iar apoi Marcus Aurelius, cu opt piese.

Am mai dori să menționăm că moneda romană este prezentă în 41 de puncte din 51, ceea ce înseamnă că în 80% din piețele monetare rurale, moneda romană era suficient de reprezentativă în raport cu moneda greacă, pentru a se evidenția prin descoperiri.

Monedele coloniale provin din monetăriile cetăților Callatis, cu 21 exemplare, Tomis, cu 11 piese și Histria, cu 5 bronzuri. Pe piețele rurale pătrund, dar în cantități nesemnificative pentru structura numerarului în circulație pe piețele Dobrogei rurale, monede bătute și în alte cetăți, decât de pe litoralul românesc al Mării Negre. Pînă în prezent, sînt semnalate emisiuni din Anchialos, Bosporul Cimerian, Nicaea și Tarsus din Asia Mică. În ceea ce privește preponderența emisiunilor callatiene, amintim din nou, observația privind proveniența lor în cea mai mare parte din cel două colecții din Pecineaga și care, fără îndoială, vor fi fost contaminate cu monede descoperite chiar în cetate.

Aceeași stare de lucruri este de presupus și pentru numeroasele monede tomitane ce provin din aceleași colecții. Oricum, situația este limpezită de faptul că în timp ce monede din Callatis nu au fost aflate, exceptînd cele atribuite așezării de la Pecineaga, decât la Topraisar, monedele tomitane au fost găsite în mai multe puncte și anume la Valul Traian, Palazu Mare și Lespezi.

Perioada de siguranță, caracteristică epocii Antoninilor, face ca numărul tezaurelor ascunse și nerecuperate să fie foarte mic. Deși sub Antoninus Pius, Dobrogea cunoaște o liniște netulburată, cele două tezaure, care au ajuns în circuitul științific, se încheie cu monede din vremea domniei acestui împărat. Este cazul tezaurului de denari descoperit la Medgidia⁶⁷ și a singurei acumulări de bronzuri din vremea principatului aflate la Dăieni în 1910?⁶⁸.

În ceea ce privește degradarea stării economice a provinciei după invazia costobocilor în Dobrogea, acest fenomen nu poate fi în eșantionul nostru foarte exact surprins numismatic. Decarece pînă la moartea lui Antoninus Pius indicele de penetrație, cu 70 monede/64 ani, este de 1,09, iar indicele de penetrație pentru domniile lui Marcus Aurelius și Commodus,

⁶⁷ A. Vertan, *Pontica*, XI, 1978, p. 227–234.

⁶⁸ B. Mîțrea, *BSNR*, LXX–LXXIV, 1976–1980, 124–128, p. 584, nr. 171.

cu 29 monede/33 ani, este de 0,87, în condițiile în care nu știm cum se repartizează pe împărați monedele callatiene pseudoautonome, diferența de numai 0,22 între cei doi indici de penetrație, nu ne permite, în acest stadiu al cercetării, decât să avansăm ipoteza unui slab recul al vieții economice în zonele rurale.

ETAPA A III-A (193 d. Cr. — 235 d. Cr.)

Cu dinastia Severilor se deschide pentru imperiu o lungă epocă de crize politico-militare și financiare, care se răsfrâng, prin consecințele lor, și în starea economică a provinciei de la Dunărea de Jos. Deteriorarea monedei imperiale de argint, atât ca greutate cât și ca puritate a metalului prețios, odată cu pierderea încrederii în denar ca nominal de bază, cu dispariția rapidă de pe piață a monedei romane de bronz și înlocuirea ei cu monedele cetăților grecești, schimbă, pe de o parte, fizionomia circulației monetare, iar pe de alta, o perturbă grav în toate compartimentele sale.

Pentru această etapă avem recensate un număr de 110 monede, din care imperiale romane 17 sau un procent de 15,54 și grecești 93 de piese corespunzând unui procent de 84,54. Indicele de volum cu 37,54% crește ușor față de etapa anterioară, dar această creștere nu reflectă stadiul dezvoltării economice în raport cu perioada precedentă, ci reprezintă primele semne ale inflației monetare, care nu va mai putea fi stăpinită de autoritatea imperială, cu toate reformele monetare repetate în cursul secolului III d. Cr., decât sub Diocletianus și urmașii săi, în cu totul alte condiții economice.

Situația este pretutindeni aceeași. În toate eșantioanele se înregistrează ușoare sporuri pentru indicatorul dinamicii. Astfel pentru așezările rurale avem un 111,13%, pentru Histria un 164,66%, pentru Tropaeum Traiani, o cotă mai apropiată, de 118,85%, în vreme ce într-o cetate ca Antochia, cu un angrenaj economic mult mai eficient, creșterea este de numai 102,73%. O situație aparte o prezintă Athena, unde înregistrăm o scădere, indicatorul dinamicii coborînd la o cotă de 28,19%, dar această valoare este obținută datorită faptului că în eșantionul alcătuit pe baza descoperirilor monetare din Agora cetății lipsesc monedele coloniale, care la această vreme alcătuiesc baza numerarului în circulație pe piețele din partea orientală a imperiului, iar acestea lipsesc deoarece M. Thompson s-a limitat doar la editarea monedelor romane.

Indicele de penetrație de 2,61 este de peste 2,5 ori mai mare decât cel al perioadei precedente. Dar, așa cum arătam și pentru indicatorul de volum acest fapt nu reflectă o stare economică prosperă, ci doar începuturile unei inflații care la începuturile ei se caracterizează prin înlocuirea în circulație a monedelor cu valoare intrinsecă mai mare cu monede de metal inferior. Și această stare este perfect redată de indicii de penetrație a monedei de argint. Astfel la un volum de monedă de 27,86%, aproape egal cu cel al etapei anterioare, valoarea indicelui de penetrație este de 0,40, dar cum moneda Severilor este mai ușoară ca greutate și de un titlu inferior, indicele real este cel mult egal cu cel al etapei precedente. Degradarea circulației monetare în zona rurală este pregnant reliefată și prin indicele argint / bronz, care înregistrează doar un 0,18, valoare în scădere față de 0,23, înregistrat pentru primele două etape și valoare pentru care am convenit că în acest eșantion reprezintă raportul argint / bronz pentru o circulație monetară bine echili-

brată, pusă sub controlul autorității centrale. În fapt, dacă ne gândim că denarul Severilor are o valoare reală mult mai mică și deci și o putere de cumpărare scăzută în raport cu același nominal din perioadele precedente, situația raportului dintre argint și bronz este și mai defavorabilă argintului emis de Severi, decât ne permite să considerăm cifra de 0,18.

Cu 36 de puncte recenzate, valoarea indicatorului % așezări etapă scade la 41,37%, ceea ce surprinde și pe această cale începuturile fenomenului de recul economic, agravat și de inflația care, reflectată în valoarea raportului monede / așezări de 3,05, face ca numărul de piețe monetare rurale, îndeajuns de puternice încât să fie capabile să treacă acest prag, să scadă.

Doar un număr de 17 monede sînt imperiale romane și toate aparțin unui singur nominal, denarul. Ele provin dintr-un număr de nouă puncte, restul așezărilor, reprezentînd 82,62% din total, sînt nevoite să se limiteze la utilizarea monedei de mică valoare emisă de cetățile grecești, ceea ce, dacă continuăm să ne aflăm în cadul unei circulații de tip civil, în care populația folosește curent, pentru schimburi de mică valoare, moneda de bronz, înseamnă totuși o slăbire a puterii financiare a locuitorilor lor.

Principala sursă de alimentare a piețelor rurale dobrogene o constituie monetăriile locale din provincia Moesia Inferior. Alături de Tomis, Histria și Callatis, prezente în descoperiri cu cîte 28,17 și 11 monede, în mozaicul de numerar grecesc apar și emisiuni le cetăților Markianopolis și Nicopolis cu 16 și 9 monede. Singura monetărie situată în afara granițelor provinciei europene este Nikaea, care oferă un număr de cinci monede, bătute cu efigiile lui Caracalla și Geta, o piesă, cu efigia lui Geta, două monede și a lui Severus Alexander, tot două exemplare. Pătrunderea lor pe piețele din Dobrogea este de explicat pe de o parte prin exportul de numerar de mică valoare în care se specializase Nikaea, prin circulația oamenilor pe căile de uscat sau de apă ale imperiului, ca și prin mișcări de trupe în vremea lui Severus Alexander, venite din Asia, pe frontul dunărean și plătite în deplasarea lor cu bronzurile nicacene avînd pe revers stindarde militare. Alte cetăți prezente sînt Tyras, Odessos, Philippopolis. Aportul lor în structura numerarului în circulație pe piețele rurale din Dobrogea este aleatoriu. Tot aici se mai poate adăuga și o monedă emisă de Aspendus în Pamphylia, aflată într-un mormînt de la jumătatea secolului IV, împreună cu o monedă constantiniană.

Din epoca Severilor provin două tezaure, încă inedite. Primul descoperit la Alba (jud. Tulcea) este alcătuit din 158 denari, care se eșalonează de la Antoninus Pius la Severus Alexander⁶⁹. Cel de al doilea aflat la Constanța, cartier Tomis Nord, în zona suburbană a cetății antice, este un depozit mixt de denari și bronzuri coloniale, deasemenea încheiat cu monede de la Severus Alexander⁷⁰. Semnificația istorică a ascunderii și nerecuperării acestor tezaure ne scapă în acest stadiu al cercetării istoriei Dobrogei.

⁶⁹ *Idem*, Dacia, 19, 1975, p. 313, nr. 53 G. Simion, *Două tezaure monetare romane imperiale descoperite în nordul Dobrogei*, comunicare la al VI-lea Simpozion național de numismatică, Tulcea, 1989.

⁷⁰ Gh. Poenaru Bordea, A. Vertan, R. Ocheșeanu, *Tezaurul descoperit în Constanța — Grăniceri*, (mss).

ETAPA A IV-A (235 d. Cr. — 270 d. Cr.)

Cea mai scurtă etapă, cu numai 35 de ani, este, sub împărații din vremea anarhiei militare punctată de repetate raiduri barbare, care duc la dezorganizarea circulației monetare într-o asemenea măsură încît putem considera că sub Gallienus, cînd inflația monetară atinge apogeul în restul imperiului, cu o rată de creștere de peste 3 000% a monedelor acestuia în raport cu monedele predecesorului său la Conimbriga, în apusul Europei, în Dobrogea, unde indicele dinamicii scade la o rată de 50,00% la Tropaeum Traiani, circulația monetară se află în colaps, viața economică fiind grav afectată. Pentru această etapă, fiecare din indicatorii statistico-numismatici surprind fațetele acestui proces regresiv.

Cu 65 de monede, indicele de volum, cu tot procesul de degradare a calității monedei, este de numai 22,18%. Indicatorul dinamicii cunoaște pentru eșantioanele dobrogene o scădere marcantă, cu rate de 59,08% în așezările rurale, de 37,14% la Histria și de 41,26% la Tropaeum Traiani, în vreme ce același indicator are la Athena o rată de creștere de 888,16%. Și un centru economic de importanța Antiochiei se resimte. Aici unde procentul inflaționist nu se declanșează datorită producției suficiente de monedă locală, rata scade la 84,73%. Deci putem conchide că scăderile înregistrate pentru Dobrogea de indicatorii de volum și ritm reflectă reducerea cantității de numerar aflat în circulație cu mult sub limitele cunoscute de noi pentru restul imperiului. Acesta înseamnă că cel puțin pentru sfîrșitul etapei viața economică în provincia de la gurile Dunării iese din tiparele sale normale.

Indicele de penetrație scade la 1,82, în condițiile în care indicele de penetrație al monedei de argint, monedă din ce în ce mai mult deteriorată în titlu și greutate, pînă ce va deveni doar un bronz argintat, crește la 0,65 și respectiv la un volum de 37,70%. Aceeași creștere nereală economic este înregistrată și de rata argint / bronz de 0,54, de două ori mai mare decît cel

0,23 înregistrat în primele două etape. Totuși atîta vreme cît situația mai putea fi controlată de autoritatea imperială, pînă în vremea domniei lui Traianus Decius, acest raport cu o cotă de 0,20 este foarte rezonabil, dar, odată cu dispariția monedelor de bronz emise de cetățile grecești, ca urmare a închiderii ultimelor monetării pontice sub domnia lui Philippus I, acest raport atinge o cotă neveridică de 7,50, cînd în fapt antoninianul devine o monedă de billon și mai apoi de bronz argintat.

Indicatorul % așezări etapă cu 22 de puncte și un procent de 25,28 arată același regres al piețelor monetare din provincie. Slăbiciunea lor este ilustrată și de rata de 295, care, ca ordin de mărime, este egală cu cea din epoca anterioară, într-o perioadă de inflație.

Din 65 de monede, deși monetăriile cetăților grecești se vor închide treptat pe parcursul acestei etape, aflăm în eșantion doar 23 de exemplare, cu 35,38%.

În fapt, dacă excludem monedele din Pecinega, care pot fi descoperiri din Callatis, ori Tomis, ori provin din vreun tezaur împrăștiat după descoperire, ultima monedă cu locul de descoperire cert este pentru monedele imperi-

ale romane un antoninian cu efigia lui Volusianus. Antoninienii de la Valerianus I la Salonina provin din colecțiile constituite la Pecineaga și nu prezintă, cum am mai subliniat, suficiente garanții pentru a fi luate în discuție. Seria descoperirilor certe este reluată de un Claudius II, descoperit la Lazu. Totuși monede post 253 sînt prezente în Dobrogea rurală. Din această categorie fac parte două monede coloniale, o piesă din Alexandria Troas, cu efigia lui Gallienus și o alta emisă la Dium cu efigia Saloninei. De asemenea, tot aici ar putea fi incluse și cele trei monede grecești din secolul III care au contramărci. Două dintre acestea sînt emise, în vremea lui Gordianus III, la Nicomedia și Caesarea, iar cea de a treia într-o cetate neprecizată sub Maximinus. Acestea vor fi pătruns mai târziu, după contramarcarea efectuată la mijlocul secolului.

Degringolada de pe piețele monetare rurale și nu-lărgirea ariei legăturilor economice dincolo de granițele provinciei Moesia Inferior este reflectată

de pătrunderea în circulație locală dobrogeană a emisiunilor unor cetăți grecești aflate în alte provincii ale imperiului. Coloritul deosebit al numerarului în această etapă este dat de monedele din Viminacium, Messambria, Dium, Nicomedia, Nikaea, Alexandria Troas, Caesarea și Alexandria, a căror penetrare poate fi, după unii indici, atribuită anilor finali ai ultimei etape. Monetăriile cetăților din Moesia Inferior oferă piețelor monetare din aria rurală o bună parte a numerarului. Astfel, pe primul loc se situează Tomis și Callatis, cu cîte 11 monede, urmate de Histria, cu cinci exemplare și de Markianopolis, cu trei.

Dezastrul economic în care se cufundă la mijlocul secolului III d. Cr. Dobrogea este relevat cu fidelitate de avatarurile circulației monetare, atîta cît mai exista, din spațiul rural dobrogean. Informațiile de natură statistico-numismatică, comentate aici, reflectă fidel această stare de lucruri.

Cele cinci tezaure, îngropate în această etapă, reflectă și pentru zona rurală starea de nesiguranță, care se va perpetua secole în această regiune care este pămîntul dintre Dunăre și Mare.

Din primul tezaur, descoperit la Dunavățul de Jos, nu au fost recuperați decît trei denari, ultimul fiind emis de Maximinus între anii 236—237⁷¹. Dar numărul redus de piese recuperate împiedică datarea, tezarul rămînînd irelevant pentru istoria provinciei. Următorul tezaur este cel aflat la începutul anilor '70 la Canlia⁷². Acumularea monetară în discuție este alcătuită din monede romane de argint, la care se adaugă o mică cantitate de bronzuri coloniale. Cum lotul de bronzuri rămas nepublicat este omogen, acesta fiind alcătuit în cea mai mare parte din piese de un assarion, emise în prima parte a secolului III d. Cr., singurul impediment care va fi condus la înlăturarea lor din tezaur este doar greutatea identificării⁷³. Tezaurul de la Canlia, încheiat cu monede Philippus I, se înscrie în familia tezaurelor îngropate în partea de nord-vest a Bulgariei și în sudul Dobrogei, cele mai nordice depozite fiind acumulările de la Canlia și Mangalia⁷⁴. Ascunderea lor se datorează

⁷¹ E. Oberländer Târnoaveanu, *op. cit.*, p. 502—503, sub *Dunavățul de Jos*.

⁷² B. Mitrea, A. Rădulescu, *Pontica*, VIII, 1975, p. 125—173.

⁷³ Printre monedele omise la publicare se află și cîteva denari care erau cuprați la restaurare.

⁷⁴ A. Vertan, *Pontica*, XIII, 1980, p. 330—340.

raidului gotic condus de Kniva⁷⁵. Alte două tezaure, de la Camena⁷⁶ și Abrud⁷ ultimul încă inedit, se încheie cu monede de la Volusianus și sînt de atribuit atacurilor barbare din iarna lui 252/253⁷⁸.

Depozitul de obiecte și de monede de aur, emise de Gallienus, care a fost descoperit la Suluc⁷⁹, s-ar putea să nu aparțină însă acestei etape. Tezaurul a putut fi îngropat și mai târziu, piesele de aur de la Gallienus, fiind găurite, sînt ele însele obiecte de podoabă, iar obținerea unor monede de aur se făcea cu mai mult efort economic decît pentru monedele de argint ori bronz. Există argumente suficiente din analiza obiectelor ce compun comoara de la Suluc pentru a presupune și o ascundere mai tîrzie, ulterioară domniei lui Gallienus.

Deși în această ultimă etapă istoria Dobrogei a fost prea puțin propice desfășurării unei vieți economice normale, totuși tezaurele ascunse acum indică o putere neobișnuită de capitalizare a metalului prețios, sustras astfel din circuitul economic, acumulările fiind constituite din sute de monede, ajungînd ca în cazul tezaurului de la Abrud la peste două mii de monede. S-ar putea ca aceste comori să reprezinte averile unor soldați, auții strînse din salarii ori donative și nu capitalurile unor săteni romani, capitaluri acumulate din activități economice.

* * *

Analizat statistic, eșantionul monetar alcătuit pentru așezările rurale din Dobrogea⁸⁰ este suficient de reprezentativ pentru scopurile urmărite, deoarece au fost surprinse realități economice care urmează tendințele generale ale circulației monetare dobrogene de-a lungul a peste 250 de ani. Circulația monetară din aria rurală a Dobrogei se încadrează sigur pentru primele trei etape și parțial pentru a patra, pînă cînd viața în ținutul dintre Dunăre și Mare va fi grav afectată datorită repetatelor raiduri barbare, în limitele vieții economice în tiparele sale din epoca romană timpurie.

⁷⁵ B. Gerov, *Acta Antiqua Philippopolitana, st. hist. et philol.*, p. 127—146; R. Vulpe, în R. Vulpe, I. Barnea, *op. cit.*, p. 245, unde Dobrogea este lipsită de astfel de tezaure, dar întreaga Dobroge de sud, între Varna și linia Ostrov—Mangalia este plină de descoperiri.

⁷⁶ Const. Moisil, *op. cit.*, p. 93—101, nr. 1069—1194. Lotul publicat de Const. Moisil conține 134 denari și antonieni începînd cu Albinus și încheindu-se cu antoninieni de la Trebonianus Gallus și coaugustii Hostilianus și Volusianus. De curînd tezaurul de la Camena a fost restudiat de C.M. Petolescu și studiul prelat redacției BSNR. Deoarece R. Ochșeanu a luat cunoștință de respectivul studiu ca referent, ținem să menționăm că scurtele noastre încheieri privind data și cauzele ascunderii acestui tezaur nu au nimic comun cu datarea propusă de C.M. Petolescu, datare cu care de altfel nu am fost de acord, autoarea propunînd o datare mai largă, 251—253, deci și perioada anterioară proclamării lui Volusianus ca co-august, ceea ce este un nonsens istoric. Am făcut aceste precizări, fiind obligați să răspundem public la acuzațiile aduse de C.M. Petolescu, în scrisoarea adresată direcției MINA Constanța și redacției revistei Pontica, unde arată că își rezervă dreptul la replică în cazul apariției acestui articol, dacă se va considera lezată în proprietatea sa științifică. Această notă a fost scrisă la dorința redacției revistei (R. Ochșeanu).

⁷⁷ Informație A. Vertan.

⁷⁸ R. Vulpe, în R. Vulpe, I. Barnea, *op. cit.*, p. 251.

⁷⁹ Oct. Iliescu, Pontica, XX, 1987, p. 181—205, unde istoricul și bibliografia problemei. Dar pentru aspectul numismatic, bibliografia incompletă face ca încheierile studiului să fie depășite. Vezi pentru interpretarea modernă a semnificației monedelor cu „Augusta” lucrarea lui J.P.C. Kent, *NC*, 7 series, XIII, 1973, p. 64—68, studiu necunoscut lui Oct. Iliescu.

⁸⁰ Despre așezările rurale din Dobrogea romană vezi Maria Bărbulescu, *Viața rurală în Dobrogea romană (secolele I—III e.n.)*. Teză de doctorat, Cluj-Napoca, 1990, mss.

ANEXA I

MONEDE IMPERIALE ROMANE DESCOPERITE ÎN AȘEZĂRILE RURALE DIN DOBROGEA

ETAPA I-A (14. d. Cr. — 96 d. Cr.)

Nr. crt.	Emitentul	Punctul	Nr. crt. punct	Nr. cat.	Nominal	Total
I 1	Augustus sau Tiberius	Bugeac	63	—	AE	1
II 1 2 3 4	Tiberius I	Enisala Slava Rusă Valul Traian Telița Amza	16 b 47 56 60 b	1 1 2 1	As As As —	4
III 1 2	Claudius I	Izvoarele Bugeac	22 63	1 —	As AE	2
IV 1 2	Nero	Hamcearca Lespezi	20 24	1 1	Dup. As	2
V 1 2 3 4	Vespasianus	Cumpăna Darabani Tîrgușor Telița Amza	13 14 51 60 b	1 1 1 2	Den. Den. — —	4
VI 1 2	Titus	Lesperi Pecineaga	24 35	2 1	As Den.	2
VII 1	Domitianus	Nieuliței villa	75 c	1	As	1

ETAPA A II-A (96. d. Cr. — 192 d. Cr.)

Nr. crt.	Emitentul	Punctul	Nr. crt. punct	Nr. cat.	Nominal	Total
I	Nerva					3
1		Dunavățul de Jos	68	1	Sest.	
2		Gura Canliei	71	2	Sest.	
3		Niculitel villa	75 c	2	As	
II	Traianus					15 × X
1		Agigea	1	1	Den.	
2		Albești	2	2	Den.	
3		Cincurova	10	1	Dup.	
4		Horia	21	1	Sest.	
5		Medișidia	28	1	Sest.	
6		Năvodari	32	1	Sest.	
7		Năvodari	32	2	As	
8		Pecineaga	35	2	Dup.	
9		Piatra	37	2	Sest.	
10		Ulnetun	59	1	—	
11		Telița Amza	60 b	1	—	
12		Dorobanțu	66	3	Sest.	
13		G-ral Scărișoarea	69	1	Sest.	
14		M. Kogălniceanu	73	1	Dup.	
15		Niculitel grădină	75 a	1	Den.	
		Enisala	16	1	X	
		Siminoc	45		X	
III	Hadrianus					5 + X
1		Calica	6	1	Sest.	
2		Enisala	16 A	—	Den.	
3		Nalbant	31	1	As	
4		Pecineaga	35	3	Sest.	
5		Pugeac	63	—	AE	
		Siminoc	45	—	X	
IV	Antonius Pius					13 + X
1		Băbădag	4	2	Sest.	
2		Camena	7	1	Den.	
3		Cumpăna	13	2	As	
4		Enisala	16 B	2	As	
5		M. Kogălniceanu	30	1	Sest.	
6		Negrești	33	1	Den.	
7		Pecineaga	35	4	As	
8		Pecineaga	35	5	Dup.	
9		Pecineaga	35	113	As	
10		Țirgușor	51 a	1	Den.	
11		Grădina	70	—	Sest.	
12		Grădina	70	—	Sest.	
13		Izvorul Mare	72	—	—	
		Siminoc	45	—	X	
V	Faustina I					7
1		Ceamurlia de Jos	8	1	Den.	
2		Cerna	9	1	Sest.	
3		Pecineaga	35	114	As	
4		Pecineaga	35 A	—	Dup.	
5		Niculitel villa	75 c	3	Den.	
6		Niculitel villa	75 c	4	As	
7		Niculitel villa	75 c	5	As, Dup?	

Nr. crt.	Emitentul	Punctul	Nr. crt. punct	Nr. cat.	Nominal	Total
VI	Marcus Aurelius					4
1		Pecineaga	35	6	Sest.	
2		Pecineaga	35	7	As	
3		Gura Canliei	71 a	1	Den.	
4		Gura Canliei	71 a	2	Den.	
VII	Lucius Verus					1
1		Pecineaga	35	8	Den.	
VIII	Faustina II					4
1		Taşaul	50	1	As	
2		Tîrgu-ur	51 a	2	Den.	
3		Niculiţel villa	75 c	6	Sest.	
4		Niculiţel villa	75 c	7	AE	
IX	Commodus					2
1		Pecineaga	35	9	Den.	
2		Tîrgu-ur	51 a	3	Den.	
X	Luccilla					1
1		Camena	7	2	Den.	
XI	Crispina					1+X
1		Limanu Tariverde	25 49 a	1 —	Den. X	
	Faustina sau Lucilla					1
1		Niculiţel villa	75 c	8	AE	
	Faustina Augusta					1
1		Teliţa Amza	60 b	4	—	
	Împăraţii Antonini					X
		Sarinasut Slava Rusă	43 47 a	— —	X X	

ETAPA A III-A (193 d. Cr. — 235 d. Cr.)

I	Septimius Severus					7
1		Pietreni	38	1	Den.	
2		Topraisar	52	1	Den.	
3		Niculiţel	75	1	Den.	
4		Niculiţel	75	2	Den.	
5		Niculiţel villa	75 c	9	Den.	
6		Niculiţel villa	75 c	10	Den.	
7		Niculiţel villa	75 c	11	Den.	

Nr. crt.	Emitentul	Punctul	Nr. crt. punctul	Nr. cat.	Nominal	Total
II	Iulia Domna					2
1		Niculitel villa	75 c	12	Den.	
2		Niculitel villa	75 c	13	Den.	
III	Caracalla					2×X
1		Pecineaga	35	10	Den.	
2		Pecineaga	35	11	Den.	
		Tarivede	49 a	—	X	
IV	Elagabalus					3
1		Pecineaga	35	12	Den.	
2		Vadu	54	1	Den.	
3		Vadu	54	2	Den.	
V	Severus Alexander					2+X
1		Pecineaga	35	115	Den.	
2		Telița Aniza	60 c	—	Den.?	
		Tariverde	49 a	—	X	
VI	Iulia Maesa					1
1		Slava Cercheză	80	1	Den.	

ETAPA A IV-A (235 d. Cr. — 270 d. Cr.)

I	Gordianus III					3
1		Făurei-Băncasa	17	1	Ant.	
2		Pietreni	38	2	Ant.	
3		Țirgușor	51 a	4	Ant.	
II	Philippus					2
1		Pecineaga	35	13	Ant.	
2		Topraisar	52	6	Ant.	
III	Philippus II					1
1		Niculitel villa	75 c	14	Ant.	
IV	Otacilia					2
1		Pecineaga	35	14	Ant.	
2		Pecineaga	35	15	Ant.	
V	Traianus Decius					1
1		Pecineaga	35	16	Ant.	
VI	Trebonianus Gallus					1
1		Pecineaga	35	17	Ant.	
VII	Hostilianus					1
1		Niculitel grădină	35 a	2	Ant.	
VIII	Volusianus					1
1		Ciucurova	10	2	Ant.	

Nr. crt.	Emitentul	Punctul	Nr. crt. punct	Nr. cat.	Nominal	Total
IX	Valerianus I					4
1		Pecineaga	35	18	Ant.	
2		Pecineaga	35	19	Ant.	
3		Pecineaga	35	20	Ant.	
4		Pecineaga	35	21	Ant.	
X	Gallienus					5
1		Pecineaga	35	22	Ant.	
2		Pecineaga	35	23	Ant.	
3		Pecineaga	35	24	Ant.	
4		Pecineaga	35	25	Ant.	
5		Pecineaga	35	26	Ant.	
XI	Salonina					1
1		Pecineaga	35	27	Ant.	
XII	Claudius I					1
1		Lazu	23	1	Ant.	

CENTRALIZATOR

	ETAPA I	ETAPA II	ETAPA III	ETAPA IV
Localități	13	41	9	9
Monede	16	58	17	23
Argint	3	18	17	23
Bronz	10	36	—	—
Neprecizat	3	4	—	—

NOMINALE

	I	II	III	IV		I	II	III	IV
As.	7	10	—	—	Denarius	3	18	17	—
Dupond.	1	5	—	—	Antoninianus	—	—	—	23
Sestert	—	17	—	—					

MONEDE IMPERIALE GRECEȘTI DESCOPERITE ÎN AȘEZĂRILE RURALE DIN DOBROGEA

I SARMATIA

Tyras

1	Iulia Domna	Pecineaga	35	116
2	Severus Alexander	Pecineaga	35	28

II MOESIA SUPERIOR

Viminacium

1	Philippus I	Pecineaga	35	29
2	Philippus II	Pecineaga	35	117

III MOESIA INFERIOR

Callatis

1	Fără cap de împărat	Pecineaga	35	30
2	Fără cap de împărat	Pecineaga	35	31
3	Fără cap de împărat	Pecineaga	35	32
4	Fără cap de împărat	Pecineaga	35	33
5	Fără cap de împărat	Pecineaga	35	34
6	Fără cap de împărat	Pecineaga	35	35
7	Fără cap de împărat	Pecineaga	35	36
8	Fără cap de împărat	Pecineaga	35	37
9	Fără cap de împărat	Pecineaga	35	38
10	Fără cap de împărat	Topraisar	52	2
11	Fără cap de împărat	Pecineaga	35	39
12	Fără cap de împărat	Pecineaga	35	40
13	Fără cap de împărat	Pecineaga	35	41
14	Fără cap de împărat	Pecineaga	35	42
15	Fără cap de împărat	Pecineaga	35	44
16	Fără cap de împărat	Pecineaga	35	45
17	Nero	Pecineaga	35	46
18	Marcus Aurelius	Pecineaga	35	118
19	Faustina II	Topraisar	52	3
20	Commodus	Pecineaga	35	47
21	Commodus	Pecineaga	35	48
22	Lucilla	Pecineaga	35	49
23	Septimius Severus	Pecineaga	35	50
24	Septimius Severus	Pecineaga	35	51
25	Septimius Severus	Pecineaga	35	52
26	Septimius Severus	Pecineaga	35	53
27	Septimius Severus	Limanu	25	2
28	Septimius Severus	Limanu	25	3
29	Iulia Domna	Limanu	25	4
30	Caracalla	Pecineaga	35	54
31	Caracalla	Pecineaga	35	55
32	Severus Alexander	Pecineaga	35	56
33	Severus Alexander	Pecineaga	35	57
34	Gordianus III	Pecineaga	35	58
35	Gordianus III	Pecineaga	35	59
36	Gordianus III	Pecineaga	35	60
37	Gordianus III	Cerna	9	2

38	Philippus I	Pecineaga	35	61
39	Philippus I	Pecineaga	35	62
40	Philippus I	Pecineaga	35	63
41	Philippus I	Pecineaga	35	64
42	Otacilia	Pecineaga	35	65
43	Philippus II	Pecineaga	35	66
44	Philippus II	Pecineaga	35	67

Histria

1	Fără cap de împărat	Babadag imprejurimi	4 a	1
2	Antonius Pius	Niculitel valea — Coandă	75a	1
3	Commodus	Babadag	4	3
4	Commodus	Sinoe	46	—
5	Crispina	Tariverde	49	1
6	Septimius Severus	Cerna	9	3
7	Septimius Severus	Niculitel	75	3
8	Septimius Severus	Niculitel	75	4
9	Septimius Severus	Ulmetum	59	2
10	Septimius Severus	Beidaud	62	1
11	Septimius Severus	Visterna	83	1
12	Caracalla	Corbu de jos	12a	1
13	Caracalla	Slava Cercheză	80	2
14	Caracalla	Slava Cercheză	80	5
15	Elagabalus	Pecineaga	35	68
16	Severus Alexander	Slava Cercheză	80	3
17	Severus Alexander	Slava Rusă	47	2
18	Severus Alexander	Siriu	81	1
19	Iulia Mamaea	Tariverde	49	2
20	Iulia Mamaea	Tariverde	49	3
21	Iulia Mamaea	Fintinele	18	1
22	Iulia Mamaea	Niculitel villa	75c	15
23	Gordianus III	Vadu	54	3
24	Gordianus III și Tranquillina	Topraisar	52	1
25	Gordianus III și Tranquillina	Camena	7	2
26	Gordianus III și Tranquillina	Valea Nucarilor	82	1
27	Tranquillina	Vadu	54	4
28	Neprecizat	Fintinele	18	—
29	Neprecizat	Cheia	64	—

Markianopolis

1	Septimius Severus	Pietreni	38	3
2	Sept. Severus și Iulia Domna	Telița	60	—
3	Caracalla	Niculitel villa	75c	16
4	Caracalla și Geta	Pecineaga	35	69
5	Caracalla și Geta	Dumbrăveni	67	1
6	Caracalla și Geta	Nifon	76	1
7	Macrinus și Diadumenianus	Pecineaga	35	70
8	Macrinus și Diadumenianus	2 Mai	86	1
9	Elagabalus	Pietreni	38	4
10	Elagabalus	Pietreni	38	6
11	Elagabalus	Niculitel	75	5
12	Elagabalus și Iulia Maesa	Albești	2	5
13	Elagabalus și Iul. Soacemis	Pecineaga	35	71
14	Severus Alexander	Pecineaga	35	72
15	Severus Alexander	Pecineaga	35	73
16	Sev. Alex. și Iul. Mamaea	Pecineaga	35	74
17	Gordianus III	Runcu	41	1
18	Gordianus III și Sarapis	Pecineaga	35	75
19	Philippus II și Sarapis	Pecineaga	35	76

Niopolis

1	Septimius Severus	Cerna	9	4
2	Septimius Severus	Niculitel	75	6
3	Septimius Severus	Niculitel grădină	75a	3
4	Septimius Severus	Niculitel grădină	75a	4
5	Caracalla	Pecineaga	35	77
6	Geta	Niculitel villa	75c	17
7	Diadumenianus	Turda	53	1
8	Elagabalus	Niculitel	75	7
9	Elagabalus	Niculitel	75	8

Odessos

1	Elagabalus	Pecineaga	35	78
2	Elagabalus	Pecineaga		
3	Gordianus III și θέρης Μεγα	Pecineaga	35	80

Tomis

1	Fără cap de împărat	Bărăganu	61	1
2	Domitianus	Pecineaga	35	81
3	Τομς	Pecineaga	35	82
4	Nerva	Valul Traian	36	3
5	Hadrianus	Ispici	24	3
6	Antoninus Pius	Pecineaga	35	83
7	Antoninus Pius	Pecineaga	35	84
8	Antoninus Pius	Pecineaga	35	85
9	Marcus Aurelius	Pecineaga	35	86
10	Marcus Aurelius	Pecineaga	35	87
11	Marcus Aurelius	Palazu Mare	77	1
12	Commodus	Pecineaga	35	88
13	Commodus	Pecineaga	35	89
14	Portinax	Vadu	54	5
15	Septimius Severus	Palazu Mare	77	2
16	Iulia Domna	Pecineaga	35	90
17	Iulia Domna	Baia	5	1
18	Caracalla	Pecineaga	35	91
19	Caracalla	Pecineaga	35	92
20	Caracalla	Pecineaga	35	93
21	Caracalla	Pecineaga	35	94
22	Caracalla	Vadu	54	6
23	Caracalla	Valul Traian	56	1
24	Geta	Pecineaga	35	95
25	Geta	Pecineaga	35	96
26	Geta	Pecineaga	35	97
27	Geta	Săcele	41	1
28	Geta	Țirgușor	51a	5
29	Geta	Ulnetum	59	3
30	Geta	Schitu	79	1
31	Elagabalus	Năvodari	32	1
32	Elagabalus	Pecineaga	35	98
33	Elagabalus	Topraisar	52	5
34	Iulia Cornelia Paula	Pecineaga	35	99
35	Severus Alexander	Pecineaga	35	100
36	Severus Alexander	Pecineaga	35	101
37	Severus Alexander	Pecineaga	35	102
38	Severus Alexander	Pecineaga	35	103
39	Severus Alexander	Pecineaga	35	104
40	Severus Alexander	Pecineaga	35	105
41	Severus Alexander	Valea Seacă	55	1
42	Maximinus	Medcea	27	1
43	Maximus	Pietreni	38	5
44	Gordianus III	Corbu de jos	12	1
45	Gordianus III	Medcea	27	2

46	Gordianus III	Pecineaga	35	106
47	Gordianus III	Vadu	54	7
48	Gordianus III	Niculitel	75	9
49	Gordianus III și Tranquillina	Pecineaga	35	107
50	Gordianus III și Tranquillina	Pecineaga	35	108
51	Gordianus III și Tranquillina	Ulmetum	59	4
52	Tranquillina	Pecineaga	35	109

IV THRACIA

Anchialus

1	Antonius Pius	Pecineaga	35	110

Messambria

1	Gordianus III și Tranquillina	Pecineaga	35	111
2	Gordianus III și Tranquillina	Pecineaga	35	112

Philippopolis

1	Elagabalus	Niculitel villa	75c	18

V MACEDONIA

Dium

1	Salonina	Babadag	4	4

VI BOSPOR

1	Sauromates	Horia	24	2

VII BITHYNIA

Nicaea

1	Commodus	Niculitel	75	10
2	Caracalla	Slava Cercheză	80	4
3	Geta	Niculitel villa	75c	19
4	Geta	Niculitel villa	75c	20
5	Severus Alexander	Agigea	1	2
6	Severus Alexander	Vadu	54	8
7	Maximus Caesar	Telița villa	60a	1

Nicomedia

1	Gordianus III	Telița villa	60a	2CM

VIII TROAS

Alexandreia Troas

1	Gallienus	Limanu	25	5

IX PAMPHYLIA

Aspendus

1	Macrinus	Șipote	48	1

X CAPADOCIA

Caesarea

1	Gordianus III	Vadu	54	9CM

XI LYCAONIA

Tarsus

1	Fără cap de împărat (ante 117)	Babadag	4	1

XII AEGYPTUS

Alexandria

1	Gordianus III	Babadag și împrejurimi	4a	—

MONEDE IMPERIALE GRECEȘTI NETRECIZATE

1	Septimius Severus	Niculitel villa	75c	21
2	Maximinus	Niculitel villa	75c	22CM

TABELUL 1

ETAPA I

Nr. crt.	Emitentul	Romane	Callatis	Tomis	Total
1	Augustus ori Tiberius I	1			1
2	Tiberius I	4			4
3	Claudius I	2			2
4	Nero	2	1		3
5	Vespasianus	4			4
6	Titus	2			2
7	Domitianus	1		1	2
8	Fără cap împărat			1	1
	Total	16	1	2	19

A) ETAPA A II-A

Nr. crt.	Emitentul	Romane	Calatis	Histria	Tomis	Antichi- alus	Bospor	Nicaea	Tarsus	Total
1	Nerva	3			1					4
2	Traianus	15 + X								15 + X
3	Hadrianus	5 + X			1					6 + X
4	Antonius Pius	13 + X		1	3	1				18 + X
5	Faustina I	7								7
6	Marcus Aurelius	4	1		3					8
7	Lucius Verus	1								1
8	Faustina II	4	1							5
9	Commodus	2	2	2	2			1		9
10	Lucilla	1	1							2
11	Crispina	1 + X		1						2 + X
12	Faustina II ^{ca} Lucilla	1								1
13	Faustina Augusta	1								1
14	Împărații Antonini	X						1		X
15	Fără cap împărat		16	1					1	18
16	Τουρος				1					1
17	Sauromates I						1			1
	Total	58 + X	21	5	11	1	1	1	1	99

ETAPA A III A

Nr. crt.	Emitent	Roma- ne	Tyras	Callatis	Histria	Markia- nopolis	Nico- polis	Odessos	Tomis	Philippo- poli	Nicaea	Aspen- dus	Nepreci- zat	Total
1	Pertinax								1					1
2	Sep. Sever	7		6	6	1	4		1				1	26
3	Sep. Sever și Iulia Domna					1								1
4	Iulia Domna	2	1	1					2					6
5	Caracalla	2+X		2	3	1	1		6		1			16+X
6	Caracalla și Geta					3								3
7	Geta						1		7		2			10
8	Macrinus											1		1
9	Macrinus și Diadumenian				2									2
10	Diadumenian						1							1
11	Elagabalus	3			1	3	2	2	3	1				15
12	Elagabalus și Iulia Maesa					1								1
13	Elagabalus și Iul. Soemias					1								1
14	Iul. Cornelia								1					1
15	Iulia Maesa	1												1
16	Sev. Alexandrus	2+X	1	2	3	2			7		2			19+X
17	Sev. Alexandrus și Iul. Mamaea					1								1
18	Iul. Mamaea				4									4
	Total	17+X	2	11	17	16	9	2	28	1	5	1	1	110

ETAPA A IV-Y

Nr. crt.	Emitentul	Romane	Viminaciu	Calatis	Histria	Martianopolis	Odesos	Tomis	Messambria	Dium	Alexandria	Nicaea	Nicomedia	Caesarea	Alexandria	Nepesinat	Total
1	Maximinus							1								1	2
2	Maximus							1				1					2
3	Gordianus III	3		4	1	1		5					1	1	1		17
4	Gordianus III și Sarapis					1											1
5	Gordianus III și Θεός						1										1
6	Gordianus III și Tranquillina				3			3	2								8
7	Tranquillina				1			1									2
8	Philippus I	2	1	4													7
9	Philippus II	1	1	2													4
10	Philippus II și Sarapis					1											1
11	Otacia	2		1													3
12	Traianus Decius	1															1
13	Trebonianus Gallus	1															1
14	Volusianus	1															1
15	Hostilianus	1															1
17	Gallienus	5									1						6
18	Salonina	1								1							2
19	Claudius II	1															1
	Tota	23	2	11	5	3	1	11	2	1	1	1	1	1	1	1	65

TABELUL II

Frecvențele absolute, relative și dinamica creșterii indicelui % total monede / etapă

Etapă	Așezări rurale			Histria			Tropaeum Traiani			Athena			Antiochia		
	fr(a)	fr(r)	Dinam.	fr(a)	fr(r)	Dinam.	fr(a)	fr(r)	Dinam.	fr(a)	fr(r)	Dinam.	fr(a)	fr(a)	Dinam.
I	19	6,48	—	9	4,14	—	11	7,18	—	43	4,04	—	319	15,19	—
II	99	33,78	521,29	64	29,49	712,31	53	34,64	482,45	268	25,18	623,26	621	29,58	194,73
III	110	37,54	111,13	105	48,38	164,66	63	41,17	118,85	82	7,10	28,19	638	30,39	102,73
IV	65	22,18	59,80	39	17,97	37,14	26	16,99	41,26	672	163,06	888,16	521	24,84	81,73

INDEX

Localități dobrogene cu descoperiri monetare din secolele I—III (fig. 1)

1 Agigea 1; I	+	47. M. Kogălniceanu (V. Clementianensis) 30; I
2 Albești 2; I		48 M. Kogălniceanu (jud. Tulcea) 73; II
3 Atmagea 3; I		49 Mircea Vodă (Acunur) 74; II
4 Babadag 4; I, II		50 Nalbant 31; I, II
5 Babadag și împrej. 4 a; I, II		51 Năvodari 32; I, II
6 Baia 5; I, II		52 Negrești 33; I
7 Bărăganu 61; II		53 Niculițel 75; II
8 Beidaud 62; II		54 Niculițel — grădina mănăstirii 75 a; II
9 Bugeac—Valea lui Marinciu 63; II		55 Niculițel — valea lui Coandă 75 b; II
10 Calica 6; I		56 Niculițel — villa rustica 75 c; II
11 Camena 7; I, II		57 Nifon 76; II
12 Capul Midia 12 b; I		58 Nuntași 34; I
13 Ceamurlia de Jos 8; I		59 Palazu Mare 77; II
14 Cerna 9; I, II		60 Pecineaga și împrej. 35; I, II
15 Cheia (hireșlic) 64; I I		61 Pecineaga 35 A; I
16 Ciucurova 10; I		62 Petroșani 36; I
17 Cogea 65; II		63 Piatra 37; I
18 Colina 11; I		64 Pietreni 38; I, II
19 Corbul de Jos 12; I		65 Plopu 39; I
20 Corbul de Jos— apul Midia 12 a; I		66 Poarta Albă 40; I
21 Cumpăna 13; I		67 Războieni 78; II
22 Darabani 14; I		68 Runcu 41; I
23 Dorobanțul 15; I		69 Săcele 44; I
24 Dorobanțul (jud. Tulcea) 66; II		70 Sarighiolul de Deal 42; I
25 Dumbrăveni 67; II		71 Sarinasuf 43; I
26 Dunavățul de Jos 68; II		72 Schitu 79; II
27 Enisala 16; I		73 Siminoș 45; I
28 Enisala 16 A; I		74 Sinoe 46; I
29 Enisala 16 B; I		75 Slava Cercheză 80; II
30 Fintincle 18; I, II		76 Slava Rusă 47; I, II
31 Gen. Scărișoreanu 69; II		77 Slava Rusă — valea Slavei 47 a; I
32 Grădina 70; II		78 Șipote 48; I
33 Greci 19; I		79 Siriu 81; II
34 Gura Canliei — șantier 71; II		80 Tariverde 49; I
35 Gura Canliei 71 a; II		81 Tariverde și împrej. 49 a; I
36 Hamcearca 20; I		82 Palaul 50; I
37 Horia 21; I		83 Tirgușor — peștera Adam 51; I
38 Izvoarele (Alibechioi) 22; I, II		84 Tirgușor 51 a; II
39 Izvorul Mare 72; II		85 Topraisar 52; I, II
40 Lazu 23; I		86 Turda 53; I
41 Lespezi 24; I		87 Vadu 54; I
42 Limanu 25; I, II		88 Valea Nucarilor 82; II
43 Mamaia 26; I		89 Valea Seacă 55; I
44 Medeca 27; I		90 Valul lui Traian 56; I, II
45 Medgidia 28; I		91 Visterna 83; II
46 Meidanchioi 29; I		

92 Zebil 57; I	96 Telița — villa rustica 60 a; II
93 Zorile 58; I	97 Telița — Amza 60 b; II
94 Ulmetum (Pantelimonul de Sus) 59; I, II	98 Telița — izvorul maicilor 60 c; II
95 Telița 60; I	99 2 Mai 84; II
	100 Făurei — Băneasa 17; I

Localități cu descoperiri de monede neprecizate

Nr. crt. 12; 18; 23; 33; 43; 46; 58; 65; 66; 67; 70; 92; 93.

Pe harta de la fig. 1 sînt notate și tezaurele monetare amintite în text. Nu figurează descoperirile monetare de pe limes-ul dunărean, care nu au fost luate în studiu.